

UNIVERZITA KARLOVA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRACOVNÍHO PRÁVA A PRÁVA SOCIÁLNÍHO
ZABEZPEČENÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Financování sociálního zabezpečení

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Jana Zemanová

Zdenka Váňová
SNP 3986
76701 Kroměříž

Leden 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Zelenka Váňová

V Praze ...*14. 1. 2008*...

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Základní otázky financování sociálního zabezpečení.....	3
2.1. Obecné principy financování sociálního zabezpečení.....	3
2.2. Modely sociálního zabezpečení.....	3
2.3. Sociální výdaje.....	5
2.4. Nástroje financování sociálního zabezpečení.....	7
2.5. Systémy financování sociálního zabezpečení.....	7
2.5.1. Průběžný systém financování.....	7
2.5.2. Kapitálový systém financování.....	8
2.6. Příspěvkově a dávkově definované systémy.....	9
2.7. Tři pilíře financování.....	10
2.8. Finanční metody sociálního zabezpečení.....	12
3. Sociální pojištění.....	13
3.1. Právní úprava financování sociálního pojištění.....	14
3.2. Důchodové pojištění.....	14
3.2.1. Základní principy důchodového pojištění v ČR.....	14
3.2.2. Účast na důchodovém pojištění.....	15
3.2.3. Pojistné na důchodové pojištění.....	16
3.2.4. Sazby pojistného.....	17
3.2.5. Vyměřovací základ.....	17
3.2.6. Rozhodné období.....	18
3.2.7. Důchody.....	18
3.3. Nemocenské pojištění.....	19
3.3.1. Účast na nemocenském pojištění.....	19
3.3.2. Pojistné na nemocenské pojištění.....	20
3.3.3. Sazby pojistného.....	20
3.3.4. Vyměřovací základ.....	21
3.3.5. Rozhodné období.....	21
3.3.6. Dávky.....	21
4. Financování zdravotní péče.....	22
4.1. Veřejné zdravotní pojištění.....	22

4.1.1. Pojistné na veřejné zdravotní pojištění.....	22
4.1.2. Sazby pojistného.....	24
4.1.3. Vyměřovací základ.....	24
4.1.4. Rozhodné období.....	25
4.1.5. Dávky zdravotního pojištění.....	25
4.1.6. Zdravotní pojišťovny.....	25
4.2. Přímé výdaje domácností na zdravotní péči.....	26
4.3. Financování zdravotní péče u cizinců.....	27
5. Doplnkové systémy sociálního zabezpečení.....	29
5.1. Penzijní připojištění.....	29
5.1.1. Penzijní fondy.....	30
5.1.2. Statut penzijního fondu a penzijní plán.....	31
5.1.3. Příspěvky účastníků.....	33
5.1.4. Způsoby plnění účastníkům.....	34
5.1.5. Druhy penzí.....	34
5.1.6. Dohled nad penzijním fondy.....	35
5.1.7. Penzijní připojištění v ČR.....	36
5.1.8. Výhody penzijního připojištění.....	38
5.2. Životní pojištění.....	39
5.2.1. Druhy životního pojištění.....	40
6. Financování státní sociální podpory.....	41
7. Financování sociální pomoci.....	43
7.1. Sociální péče a zdravotní péče.....	45
8. Důchodová reforma.....	47
8.1. Důchodová reforma v České republice.....	48
8.1.1. Důvody nutnosti důchodové reformy v ČR.....	48
8.1.2. Cesta k důchodové reformě.....	49
8.1.3. Tři etapy důchodové reformy.....	52
8.1.4. Financování důchodové reformy.....	56
8.2. Důchodová reforma na Slovensku.....	57
8.2.1. Nový důchodový systém.....	57
8.2.2. Odchod do důchodu.....	59
8.2.3. Důchodové správcovské společnosti.....	59
8.2.4. Investování prostředků.....	60

8.2.5. Úloha sociální pojišťovny ve druhém pilíři.....	61
8.2.6. Problémy reformy.....	62
9. Závěr.....	63
10. Seznam použité literatury.....	67
11. Seznam použitých webových stránek.....	67
12. Seznam použitých zkratk.....	68
13. Přílohy	

1. Úvod

System sociálního zabezpečení posiluje sociální jistoty obyvatelstva, přispívá k udržení přiměřené životní úrovně a řeší důsledky různých sociálních událostí. Tento pozitivní fakt s sebou ovšem nese i to, že veřejné výdaje na sociální zabezpečení ve většině zemí neustále rostou.

Téma financování sociálního zabezpečení, tedy téma mé diplomové práce, je dnes tématem velmi diskutovaným a to nejen v České republice, ale ve všech vyspělých státech. Všechny se totiž musí potýkat s nepříznivou demografickou situací - na jedné straně stárnutím obyvatelstva a na druhé straně klesající porodností. Tento vývoj ohrožuje stávající systémy sociálního zabezpečení a vyvolává obavy o jejich stabilitu.

V České republice vystupuje téma financování sociálního zabezpečení do popředí zájmu také v souvislosti s připravovanou reformou veřejných financí, neboť sociální zabezpečení je s veřejnými financemi úzce propojeno. Faktem zůstává, že stav veřejných financí v ČR je nepříznivý a je nutné tuto situaci řešit.

Otázka financování sociálního zabezpečení se týká téměř každého z nás. Všichni jednou odejdeme z ekonomicky aktivního života a naše další životní úroveň pak bude záležet na tom, jak jsme se na toto období předem zabezpečili. Kromě základního povinného důchodového zabezpečení se v dnešní době nabízí řada možností, jak si úroveň příjmů po odchodu do důchodu vylepšit. Přestože se možná na první pohled zdá předčasné řešit tyto otázky již na samém počátku pracovní kariéry, existují dobré důvody pro to, začít již v této době spořit na budoucnost. Jen včasné spoření nám totiž umožní nastřádat dostatek finančních prostředků. Zejména z tohoto důvodu mě toto téma také zaujalo a rozhodla jsem se věnovat mu hlubší pozornost.

V této práci se zabývám nejprve obecnými principy financování sociálního zabezpečení, zejména třemi základními modely sociálního zabezpečení, finančními metodami a nástroji financování používanými v sociálním zabezpečení a třípilířovým systémem financování sociálního zabezpečení. Dále je vysvětleno průběžné a kapitálové financování sociálního zabezpečení, dávkové a příspěvkově definované systémy.

Těžištěm této práce by mělo být sociální pojištění, které zahrnuje pojištění na důchodové a nemocenské pojištění, a veřejné zdravotní pojištění, dále financování státní sociální podpory a sociální pomoci.

Vzhledem k zásadnosti otázky financování důchodového zabezpečení jsem se rozhodla podrobněji se zabývat kromě povinného důchodového pojištění ve státním veřejném pilíři také dalšími možnostmi zabezpečení na stáří, zejména penzijním připojištěním a životním pojištěním.

V neposlední řadě bych chtěla zmínit situaci ohledně důchodové reformy, její východiska, vývoj její koncepce v průběhu času a současný stav. Z hlediska srovnání a inspirace bude jistě zajímavé alespoň lehce nastínit důchodovou reformu provedenou na Slovensku.

Práce vychází z právního stavu k 31. 12. 2007.

2. Základní otázky financování sociálního zabezpečení

2.1. Obecné principy financování sociálního zabezpečení

Obecně existují tři základní principy financování sociálního zabezpečení.

První princip je založen na tom, že sociální zabezpečení poskytuje a zaručuje stát. Prostředky na dávky sociálního zabezpečení získává z daňových a jiných příjmů státního rozpočtu.

Druhý princip počítá s nezasahováním státu a ponechává na jednotlivci, jakým způsobem se zajistí na budoucnost. Předpokládá, že jednatel si vytvoří dostatečné úspory pro případný vznik sociálních událostí dobrovolně, například formou životního pojištění, penzijního připojištění nebo spoření. Toto dobrovolné zabezpečení stát upravuje a podporuje (například formou daňových úlev, státních příspěvků nebo dalšími způsoby).

Poslední princip je kombinací obou předchozích, kdy stát stanoví povinné zabezpečující nástroje, ale jejich realizaci svěří do rukou jiných subjektů. Sem spadá i sociální pojištění.

2.2. Modely sociálního zabezpečení

Za základní modely systémů sociálního zabezpečení považujeme model Bismarckovský, model Beveridgeův a model státoprávní.

Bismarckovský model

V letech 1883 - 1889 byly v Německu za vlády říšského kancléře Otto von Bismarcka přijaty zákony o nemocenském, úrazovém a důchodovém pojištění.¹ Tímto bylo v Evropě poprvé zavedeno sociální pojištění. Bylo financováno prostřednictvím pojistného, které platili zaměstnanci, zaměstnavatelé a částečně přispíval i stát.

Nositeli nemocenského pojištění se staly nemocenské pokladny fungující na principu samosprávy. Z nemocenského pojištění byla poskytována zdarma lékařská péče a léky, nemocenské, pohřebné a podpora v šestinedělí, fakultativně mohly být poskytovány i další dávky.

¹ Vostatek J., Sociální a soukromé pojištění, Codex Bohemia 1996, str. 63

Úrazové pojištění se vztahovalo na všechny dělníky a úředníky s platem do 2000 marek. V případě pracovního úrazu byly poskytovány náklady léčení od 14. týdne po úrazu (předchozích 13 týdnů byl nárok na nemocenskou), pohřebné, úrazový důchod a pozůstalostní důchod.

Invalidní a starobní pojištění pokrývalo všechny dělníky od 16 let věku a některé úředníky s platem do 2000 marek. Zaměstnanci a zaměstnavatelé přispívali stejnou částkou, stát přidal na každý důchod 50 marek. Byla používána metoda kapitálového financování a k provádění důchodového pojištění bylo zřízeno 31 pojišťoven jako společností veřejného práva. Bismarckův systém měl zabezpečit důchody všem, kteří pracovali a odváděli příspěvky. Dávky měly zabezpečit stejný životní standard jako v období aktivního života, výše dávek ovšem byla limitována.

Tento model inspiroval penzijní systémy většiny zemí.

Beveridgeův model

V roce 1942 přišel lord William Beveridge se zcela jinou koncepcí. Podrobně se zabýval sociálním zabezpečením ve zprávě známé jako Beveridge report.

Tento model vychází z teze, že každý člověk se má o sebe a svou rodinu především postarat sám. Až v té situaci, kdy toho nebude schopen a nebude se moci spolehnout ani na pomoc svých nejbližších, nastupuje úloha státu. Povinnost státu je tedy až sekundární, někdy se hovoří o reziduální - zbytkové - povinnosti státu a reziduální sociální politice.² Beveridge navrhoval proti chudobě bojovat tím způsobem, že by stát měl poskytovat základní zabezpečení všem potřebným a to na úrovni minimálního standardu. Dávky měly být jen na takové úrovni, aby zabezpečily přežití, ne pohodlný život. Pro osoby, které si chtěly zabezpečit vyšší životní úroveň i po odchodu z aktivního života, se vyvinuly doplňkové systémy.

Tento systém byl přijat ve Velké Británii, Skandinávských státech a Holandsku.

Státoprávní model

Státoprávní model vznikl kolem roku 1925 v sovětském Rusku. Pod vlivem politické ideologie došlo k masovému zestátnění soukromého majetku. Zestátněno bylo i sociální zabezpečení a jeho financování probíhalo výhradně přes státní rozpočet. Příspěvky za zaměstnance do něj odváděly firmy a stát.

² Kováčová, E., Jírová, H., Evropská sociální politika, <http://www.kap.zcu.cz/opory/vei/Socialni%20politika%20EU.pdf>, str. 3

V některých státech střední a východní Evropy byl původně zaveden Bismarckův model, ovšem v období po 2. světové válce pod vlivem Sovětského Svazu se změnil způsob financování na model státoprávní. Kvůli příliš velkoryse nastavenému systému se ale vyskytly problémy už před pádem režimu.³ Postupem času se stále zřetelněji ukazovalo, že situace je neudržitelná. Postupně tedy došlo k návratu k původnímu modelu a byl obnoven princip sociálního pojištění.

Bismarckovský, Beveridgeův a státoprávní model jsou základní přístupy ke způsobu financování sociálního zabezpečení. V jednotlivých státech byly různě modifikovány s cílem odstranit nedostatky původních modelů.

Největším nedostatkem Bismarckova modelu je absence solidarity. Ti, kdo nemají žádné příjmy ze zaměstnání, nejsou pojištěním pokryti. V případě, že by neměli ani žádný vlastní majetek, mohli by se vlivem nepříznivé sociální události dostat do složité životní situace. Hlavní nevýhoda Beveridgeova modelu zase spočívá v pevné minimální úrovni univerzální penze. Pro většinu lidí to znamená, že v budoucnu nebudou mít srovnatelný životní standard, který měli v průběhu aktivního života. Proto se rozvinuly ještě doplňkové systémy sociálního zabezpečení. Sám Beveridge poznamenal, že stát poskytne chléb, ale lidé si musí koupit máslo.⁴

I přes různé modifikace jsou však Bismarckův a Beveridgeův model financování sociálního zabezpečení dva hlavní modely uplatňující se dnes v evropských zemích.

2.3. Sociální výdaje

Financování sociálního zabezpečení je úzce vázáno na státní rozpočet, a to jak na stránku veřejných příjmů, tak na stránku veřejných výdajů.

Podstatnou část veřejných výdajů představují sociální výdaje. Do sociálních výdajů můžeme zařadit:

- veřejné výdaje na sociální zabezpečení, které zahrnují výdaje na:
 - zdraví (výdaje na zdravotní péči, nemocenské a invalidní důchody)
 - důchody starobní a pozůstalostní
 - rodinu (rodinné dávky poskytované dětem, manželce či manželovi)

³ <http://www.finance.cz/toascii/zpravy/finance/42149/>

⁴ <http://www.finance.cz/toascii/zpravy/finance/42149/>

- zaměstnanost (dávky v nezaměstnanosti, výdaje na profesní výchovu a pracovní mobilitu)
- bydlení
- sociální pomoc
- další veřejné výdaje na:
 - vzdělání
 - podporu spoření
 - některé další položky
- odpovídající daňové výdaje (slevy na daních)⁵

Neefektivnost veřejných výdajů je často kritizována. Vzhledem k neustálému růstu jejich objemu bude dříve či později nutné zhodnotit hospodárnost a účelnost některých veřejných výdajů a zvážit jejich nutnost. To se bude týkat samozřejmě i sociálních výdajů. V sociální oblasti je neefektivnost spojena především s plošně vyplácenými dávkami, čímž je narušována redistributivní funkce veřejných rozpočtů. Jsou-li dávky vypláceny plošně, dostanou se samozřejmě i k příjemcům, kteří by se bez nich obešli. Na plošných dotacích tudíž vydělávají bohatší vrstvy obyvatel.⁶ Měly by se proto využívat spíše adresné výdaje odpovídající konkrétním potřebám konkrétních příjemců.

Sociální dávky

Druhy i konstrukci dávek stanoví příslušné zákony. Teoreticky můžeme dávky rozdělit na:

- 1) zásluhové - jejich výše je závislá na předchozím příjmu. Zpravidla jde o dávky peněžní (nemocenská).
- 2) univerzální - jsou poskytovány v jednotné výši všem, nezávisí na výši výdělku, zpravidla jsou poskytovány bez ohledu na sociální potřebnost. Mohou mít formu peněžní (porodné) i věcnou (zdravotní péče).
- 3) individualizované - jsou určeny osobám, které splňují podmínky stanovené zákonem. Jsou poskytovány v individuální výši, jde o dávky adresné.
- 4) kombinované - jsou částečně zásluhové a částečně univerzální (starobní důchody).

⁵ Vostatek J., Sociální a soukromé pojištění, Codex Bohemia 1996, str. 48

⁶ Peková J., Veřejné finance: úvod do problematiky, ASPI, 2001, str. 204

Sociální zabezpečení není ovšem spojeno výhradně s veřejnými financemi, svoji roli zde hraje také soukromé zabezpečení, kterým se rozumí vedle soukromého pojištění i tvorba soukromého majetku, péče rodiny, charitativních institucí, odborů apod.⁷

2.4. Nástroje financování sociálního zabezpečení

Sociální zabezpečení využívá různé nástroje financování:

1) přímé

- povinné příspěvky, část daňového výnosu, ze kterých jsou financovány sociální potřeby
- dávky sociálního zabezpečení

2) nepřímé (daňové úlevy)⁸

2.5. Systémy financování sociálního zabezpečení

Existují dva základní systémy financování sociálního zabezpečení: průběžné financování a fondové financování.

2.5.1. Průběžné financování

Systém průběžného financování (systém pay-as-you-go, PAYG) je založen na mezigenerační solidaritě a přerozdělování. Příspěvky na sociální zabezpečení od ekonomicky aktivních osob jsou použity ve prospěch osob ekonomicky neaktivních v tom samém období, jako jsou vybrány. Princip solidarity je zde velmi silný. Zdrojem financování dávek sociálního zabezpečení jsou povinné příspěvky na sociální zabezpečení, veřejné zdravotní pojištění a daně.

Tento systém je výhodný v období hospodářského růstu a růstu populace, kdy také roste objem vybraných příspěvků na sociální zabezpečení, což umožňuje jednak zvyšování dávek a jednak uzákonění nároků na řadu dalších dávek. S poklesem růstu hospodářství a stárnutím obyvatelstva se však systém PAYG dostává do potíží, vzniká nerovnováha mezi příjmy a výdaji způsobená především poklesem počtu občanů v produktivním věku, kteří

⁷ Vostatek, J. - Sociální a soukromé pojištění, Codex Bohemia 1996, str. 49

⁸ Peková J., Veřejné finance: úvod do problematiky, ASPI, 2001, str. 216

odvádějí pojistné na sociální zabezpečení a daně, a na druhé straně nárůstem počtu občanů v poproduktivním věku, kteří mají na dávky nárok. Dalšími skutečnostmi ještě dále prohlubujícími problémy systému PAYG jsou zejména nutnost valorizace dávek, rostoucí náklady institucí poskytující sociální a zdravotní služby a tlak na růst příspěvků na sociální zabezpečení (důsledkem je snižování čisté mzdy zaměstnanců a nízký zájem o práci ze strany zaměstnanců i o tvorbu nových pracovních míst ze strany zaměstnavatelů, což s sebou nese růst nezaměstnanosti).⁹

Výhodou systému průběžného financování je jeho univerzálnost, jsou jím totiž pokryty všechny ekonomicky aktivní osoby. V případě ztráty nebo změny zaměstnání nedochází ke změně důchodového systému. Systém také může začít fungovat ihned po zavedení a není nutné čekat, až v něm budou nastrádány potřebné prostředky. Dávky jsou pravidelně valorizovány a reagují na inflaci, při růstu mezd se totiž zvyšují i příspěvky na sociální zabezpečení.

Metoda průběžného financování je používána zejména při financování základního pilíře důchodového systému.

Systém průběžného financování se dostává do potíží již od 70. let 20. století a vzhledem k demografickému vývoji se očekává ještě další prohloubení jeho problémů. Do budoucna je v současné podobě neudržitelný, bude nutné přikročit k jeho reformám.

2.5.2. Kapitálové financování

Kapitálové financování (také fondové financování) je založeno na soukromém sociálním pojištění. Jednotlivec individuálně odvádí příspěvky přímo na svůj osobní účet. Prostředky na tomto účtu nashromážděné pak budou použity výhradně v jeho prospěch. Namísto principu solidarity se zde uplatňuje princip ekvivalence a zásluhovosti.

Osobní účty vedou fondy, jejichž úkolem je příspěvky zhodnocovat. Fondy jsou odděleny od státu, nicméně stát na jejich činnost dohlíží.

Na rozdíl od průběžného financování není systém kapitálového financování ohrožován nepříznivým vývojem demografické situace. Princip mezigenerační solidarity zde chybí, takže se dá říct, že systém je vlastně spravedlivější. Na druhou stranu tu hrozí nebezpečí spojené s jakýmkoli soukromým podnikáním - možnost „vytunelování“ a riziko

⁹ Peková J., Veřejné finance: úvod do problematiky, ASPI, 2001, str. 223

nepříznivých hospodářských výsledků v důsledku nevhodného investování a spravování fondu. Dalším rizikem je také vliv inflace na hodnotu vytvořených fondů.

Individuální spoření je v některých zemích povinné, jindy pouze dobrovolné. U dobrovolného spoření záleží výhradně na jednotlivci, zda se ho bude účastnit, v jaké výši do něj bude přispívat, nebo zda účast v něm ukončí.

Metodu kapitálového financování využívají doplňkové systémy důchodového zabezpečení (tedy 2. a 3. pilíř).

Oba způsoby financování mají své klady, ale i zápory. V souvislosti s nutností reforem financování sociálního zabezpečení došlo v některých zemích ke kombinaci průběžného a kapitálového fondového financování. Nevýhody průběžného financování mají být odstraněny vnešením některých prvků z metody kapitálového financování.¹⁰

2.6. Příspěvkově a dávkově definované systémy

Příspěvkově definovaný systém

V příspěvkově definovaném systému je předem určeno, v jaké výši je nutné odvádět příspěvky. Výše dávky není předem známá a bude záležet právě na tom, kolik finančních prostředků bude celkově v systému a také na vývoji demografických a ekonomických parametrů.¹¹

Dávkově definovaný systém

Dávkově definovaný systém předem definuje určitým způsobem výši dávek, které účastníci mají pobírat, a odtud se pak stanoví potřebná výše nákladů, tedy i výše vyžadovaných příspěvků.¹² Výše budoucí dávky je zde tedy relativně odhadnutelná předem, vypočítává se podle pojistně-matematických vzorců a zpravidla bude záviset na výši mzdy a době pojištění.

¹⁰ Gregorová Z., Důchodové systémy, MU Brno, 1998, str. 91

¹¹ <http://www.finance.cz/duchody-a-penze/informace/duchodovy-system/prispevkove-a-davkove-definovane-systemy/>

¹² <http://www.finance.cz/duchody-a-penze/informace/duchodovy-system/prispevkove-a-davkove-definovane-systemy/>

2.7. Tři pilíře financování sociálního zabezpečení

Třípilířový systém financování sociálního zabezpečení zahrnuje:

1. veřejný pilíř
2. povinný soukromý pilíř
3. dobrovolný soukromý pilíř¹³

Veřejný pilíř

Veřejný pilíř je pilíř základní. Je organizovaný státem a nastavený tak, aby pokrýval veškeré ekonomicky aktivní obyvatelstvo.

Ve velké míře se zde uplatňuje princip solidarity a mezigeneračního přerozdělování. Využívá se systém průběžného financování sociálního zabezpečení.

Dávky jsou odvozeny od minulých příjmů, závisí také na době placení příspěvků. Mohou být konstruovány jako jednosložkové, kde výše dávky je odvozena pouze z výše výdělku a doby pojištění (případ jednotných dávek odvozených od životního minima), nebo dvousložkové, v nichž první složka je pevně stanovená částka, druhá složka je potom odvozena z výše výdělků a doby pojištění.¹⁴

Povinný soukromý pilíř

Povinný soukromý pilíř je doplňkový systém založený na metodě kapitálového financování. Každý občan si na svém individuálním účtu spoří prostředky pro svou osobní potřebu. Výše dávky pak bude záviset na tom, kolik si byl schopný naspořit.

Často jde o podnikové zaopatření. Pokud se zaměstnavatel rozhodne založit doplňkový systém, resp. se přičlení k jinému již existujícímu doplňkovému systému, může nabídnout svým zaměstnancům účast v tomto systému a přispívat jim do něj. Doplňkové systémy také často vznikají na základě kolektivních smluv mezi zaměstnavateli a zaměstnanci.

¹³ Jde o terminologii používanou Světovou bankou. EU a OECD používá odlišnou terminologii, přičemž první pilíř bývá označován jako státní, druhý zaměstnavatelský a třetí individuální.

¹⁴ Gregorová, Z., Důchodové systémy, MU Brno, 1998.

Dobrovolný soukromý pilíř

Je to dobrovolné smluvní připojištění jednotlivců, které je často ze strany státu podporováno nejvýhodnějšími výhodami. Jde o specifickou formu spoření s prvky pojistné ochrany i proti jiným rizikům než je pouze stáří.¹⁵

Individuální spoření mohou využít i osoby, které nejsou účastny veřejného pilíře z titulu zaměstnání nebo samostatné výdělečné činnosti. Doporučuje se také u osob s vyššími příjmy, kterým by se citelně snížila životní úroveň, kdyby byly po vzniku sociální události odkázány pouze na dávky z veřejného pilíře. Podobná situace je u osob samostatně výdělečně činných, které často odvádějí velmi nízké příspěvky do povinného pilíře a tím pádem jim pak vzniká nárok na nízké dávky. Mohou ho ovšem samozřejmě využít i všichni ostatní, kteří chtějí spořit a ještě využít výhod poskytovaných státem.

Cílem doplňkových důchodových systémů je především zajistit si pro případ budoucí sociální události nárok na další nadstandardní dávky a vylepšit si tak úroveň příjmů. Dávky ze základního systému jsou totiž obvykle nízké a nezajistí jejich příjemci srovnatelnou životní úroveň jako měl před sociální událostí.

V České republice se používá dvoupilířový systém financování sociálního zabezpečení, složený z veřejného pilíře a dobrovolného soukromého pilíře.

Základem je veřejný pilíř, dávkově definovaný a financovaný průběžně. Do zvláštního fondu státního rozpočtu plynou příspěvky pojištěnců na sociální zabezpečení a příspěvky na státní politiku zaměstnanosti, do rozpočtů jednotlivých zdravotních pojišťoven pak plyne pojistné na veřejné zdravotní pojištění. Z těchto fondů či rozpočtů jsou pak poskytovány nárokové dávky sociálního zabezpečení (důchody, dávky nemocenského pojištění, zdravotní péče).

Druhý, dobrovolný pilíř, tvoří penzijní připojištění se státním příspěvkem, které bylo zavedeno zákonem č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením.

¹⁵ Vančurová, A., Klazar, S. Sociální a zdravotní pojištění - úvod do problematiky. Praha: ASPI, a.s., 2005, s. 16

2.8. Finanční metody realizace sociálního zabezpečení

V sociálním zabezpečení se využívá 6 základních finančních metod (technik) realizace sociálního zabezpečení:

- spoření
- soukromé pojištění
- podnikové zaopatření
- sociální pojištění
- státní zaopatření
- sociální pomoc¹⁶

V současnosti jsou nejdůležitějšími metodami financování sociálního zabezpečení sociální pojištění (zahrnující důchodové, nemocenské, invalidní, zdravotní a úrazové pojištění), státní zaopatření a sociální pomoc.

Spoření, soukromé pojištění (životní pojištění nebo penzijní připojištění) a podnikové zaopatření jsou stále spíše doplňkové a nadstandardní metody, přestože jsou v některých zemích povinné stejně jako například sociální pojištění a jejich význam i obliba neustále roste.

Zásadní roli ve financování sociálního zabezpečení má sociální pojištění. Je považováno za základní a nejrozšířenější způsob financování sociálního zabezpečení.

Na zcela jiném principu než sociální pojištění je vybudováno státní zaopatření a sociální pomoc. Nárok na dávky zde vzniká bez ohledu na placení pojistného nebo jakýchkoli jiných příspěvků příjemců dávek, u sociální pomoci je výplata dávek vázaná na sociální potřebnost. Výdaje na tyto dávky jsou financovány plně ze státního rozpočtu, případně z jiného veřejného rozpočtu.

¹⁶ Vostatek J., Sociální a soukromé pojištění, CODEX BOHEMIA 1996, str. 50

3. Sociální pojištění

Sociální pojištění má v Evropě dlouholetou tradici. Už od dob Bismarcka se ukazuje jako vhodný způsob řešení financování sociálního zabezpečení, a proto je na něm vystavěn každý základní pilíř systémů sociálního zabezpečení.

Pojištění jako takové je projevem snahy snížit riziko vyplývající z určité činnosti nebo situace.¹⁷ Na základě uzavření pojistné smlouvy a placení pojistného je v případě vzniku škody pojištěnému tato škoda uhrazena, jestliže ovšem škoda nevznikne, zůstane pojistné pojišťovně, aniž by pojištěný obdržel ekvivalentní protihodnotu. Riziko se snižuje rozložením na více subjektů.

Sociální pojištění má zabezpečovat pro případ budoucí nejisté sociální události. Prostřednictvím sociálního pojištění si občané odkládají část své spotřeby především pro případ ztráty příjmu z výdělečné činnosti z důvodu mateřství, ošetřování člena rodiny, nemoci, invalidity, stáří a ztráty živitele. V případě, že sociální událost nastane, vznikne nárok na dávky a jedinec nezůstane zcela bez prostředků. Sociální pojištění má zmírnit negativní důsledky vyvolané sociální událostí.

Sociální pojištění je ve většině zemí povinné. Je zřejmé, že spousta lidí dává přednost řešení okamžité potřeby před spořením na budoucnost, a kdyby bylo sociální pojištění pouze dobrovolné, mohlo by se v řadě případů stát, že by byla upřednostněna tato okamžitá potřeba místo řešení možné budoucí nepříznivé situace. Navíc není jisté, zda riziková situace vůbec nastane. To všechno by mohly být důvody, proč se neúčastnit dobrovolného sociálního pojištění. V případě budoucí nepříznivé situace by pak ale jedinec mohl zůstat bez dostatečných prostředků a to by mohlo znamenat zátěž pro stát a jiné systémy sociálního zabezpečení (státní zaopatření, sociální pomoc). Listina základních práv a svobod totiž zaručuje každému, kdo je v hmotné nouzi, právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek. Stát nemůže nechat své občany žít v bídě zcela bez prostředků. Zavedením povinného sociálního pojištění se ovšem snaží těmto situacím předcházet.

Klasickými odvětvími sociálního pojištění je pojištění důchodové, nemocenské, úrazové, v nezaměstnanosti, rodinné, zdravotní a sociální péče.¹⁸

¹⁷ Vančurová, A., Klazar, S. Sociální a zdravotní pojištění - úvod do problematiky. Praha: ASPI, a.s., 2005., str. 9

¹⁸ Peková J., Veřejné finance: úvod do problematiky, ASPI, 2001 str. 214

3.1. Právní úprava financování sociálního pojištění

Otázkami financování sociálního pojištění se zabývá především zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, který upravuje pojistné na důchodové pojištění, pojistné na nemocenské pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. V oblasti zdravotní péče je to zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Podrobnosti upravují prováděcí předpisy - nařízení vlády a vyhlášky příslušných ministerstev.

3.2. Důchodové pojištění

Důchodové pojištění zabezpečuje pro případ sociálních událostí, při kterých dochází dlouhodobě ke ztrátám na výdělku v důsledku stáří, plné či částečné invalidity a ztráty živitele - ovdovění či osiření.

3.2.1. Základní principy důchodového pojištění v ČR

Účast na důchodovém pojištění je při splnění všech zákonných podmínek povinná. Pro všechny skupiny pojištěnců, ať už jde o osoby v pracovním poměru, ve služebním poměru nebo osoby samostatně výdělečně činné, platí jednotná úprava, tedy stejné zásady pro nároky na důchod i jejich výpočet.

Dávky (důchody) jsou garantovány státem a jejich výše je pravidelně valorizována. Jsou vypláceny ze státního rozpočtu, přičemž výdaje na důchodové pojištění představují podstatnou část výdajů státního rozpočtu, cca 28%.¹⁹ Příjmem státního rozpočtu na druhou stranu ale je pojistné na důchodové pojištění.

V důchodovém pojištění se velmi silně projevuje princip solidarity pojištěnců s vyššími příjmy a pojištěnců s nižšími příjmy a také solidarita ekonomicky aktivních osob s osobami ekonomicky neaktivními, kterým jsou důchody vypláceny, což je charakteristické pro systém průběžného financování sociálního zabezpečení. Do určité

¹⁹ <http://socialnirevue.cz/item/duchodova-reforma-podle-mpsv>

míry se uplatňuje i princip zásluhovosti, neboť výše důchodu je závislá na předchozích výdělcích a celkové době odvádění příspěvků.

Důchodové pojištění je dávkově definované.

V českém systému důchodového pojištění se uplatňuje také institut náhradních dob pojištění, které se započítávají do doby pojištění, přestože pojištěnec po tuto dobu žádné pojistné neodvádí. Náhradními dobami jsou především doba studia a přípravy na budoucí povolání na střední nebo vysoké škole, doba evidence uchazeče o zaměstnání na úřadu práce, péče o dítě ve věku do 4 let či o osoby závislé na péči v II. nebo III. stupni, doba požívání plného invalidního důchodu atd. Okruh těchto náhradních dob byl zpočátku stanoven velmi široce a měl negativní finanční dopady na celý systém, proto byly postupně některé náhradní doby omezeny a do budoucna se ještě dále počítá s jejich redukcí.

3.2.2. Účast na důchodovém pojištění

Důchodového pojištění se povinně účastní zaměstnanci a další skupiny osob vykonávající pracovní nebo obdobnou činnost, které vyjmenovává § 5 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, v platném znění; a osoby samostatně výdělečně činné. Dobrovolně se ho mohou účastnit i jiné osoby starší 18 let, pokud podají přihlášku k důchodovému pojištění, avšak maximálně po dobu 10 let.

U OSVČ je situace komplikovaná. Rozlišuje se výdělečná činnost, ke které je nutné oprávnění, a výdělečná činnost bez zákonných omezení. Výdělečná činnost může být také provozována jako hlavní nebo vedlejší.

Mohou nastat následující situace:

- 1) Činnosti, k nimž není nutné povolení - i když osoba má příjmy ze samostatné výdělečné činnosti, není považována pro účely důchodového pojištění za OSVČ, ledaže prohlásí, že činnost vykonává soustavně.
- 2) Činnosti, k nimž je nutné povolení
 - a) vykonávané jako hlavní činnost - OSVČ je povinně účastna na důchodovém pojištění (a to i kdyby vykazovala daňovou ztrátu).
 - b) vykonávané jako vedlejší činnost - OSVČ nemusí být účastna na důchodovém pojištění, pokud její výdělinky nedosáhnou stanoveného limitu.

3.2.3. Pojistné na důchodové pojištění

Jak už bylo výše řečeno, na důchodové pojištění se platí pojistné. Jde o povinnou platbu odváděnou do státního rozpočtu. Od 1. 1. 1996 byl zaveden zvláštní účet důchodového pojištění, na kterém jsou vedeny prostředky, jež činí rozdíl mezi příjmy z pojistného na důchodové pojištění a výdaji na dávky důchodového pojištění. Tyto prostředky jsou účelově vázány a nemají být použity na jiné výdaje než související s důchody. V opačné situaci, tedy kdyby systém důchodového pojištění byl schodkový, musel by být vyrovnán pomocí dotací ze státního rozpočtu.

Poplatníky pojistného definuje § 3 zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů. Jsou jimi zaměstnavatelé, zaměstnanci, osoby samostatně výdělečně činné a osoby dobrovolně účastné důchodového pojištění.

Zaměstnanci se pro účely pojistného na sociální zabezpečení rozumí zaměstnanci v pracovním a obdobném poměru, zaměstnanci činní na základě dohody o pracovní činnosti a další kategorie osob vyjmenované v zákoně.²⁰

OSVČ pro účely sociálního pojištění definuje zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Za OSVČ se považuje osoba, která dokončila povinnou školní docházku a dosáhla věku alespoň 15 let a zároveň vykonává samostatnou výdělečnou činnost,²¹ nebo spolupracuje při výkonu samostatné výdělečné činnosti.

Za zaměstnance hradí část pojistného zaměstnavatel. Celkovou částku pojistného za oba je povinen odvádět zaměstnavatel a to měsíčně.

OSVČ přihlášené k důchodovému pojištění jsou povinny platit každý měsíc zálohy na pojistné na důchodové pojištění. Minimální záloha OSVČ vykonávajících hlavní samostatnou výdělečnou činnost je pro rok 2007 1.491 Kč, pro OSVČ vykonávající vedlejší výdělečnou činnost je to 597 Kč.²² Zálohy se vyúčtují na základě Přehledu o příjmech a výdajích, který je povinna každá OSVČ podat u příslušné OSSZ nejpozději do jednoho měsíce ode dne, kdy je povinna odevzdat daňové přiznání.

²⁰ § 3 odst. 1 písm. b) zákona č. 589/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů

²¹ Za výkon samostatné výdělečné činnosti se považuje provozování živnosti podle zákona o živnostenském podnikání, zemědělská výroba, funkce statutárního orgánu obchodní společnosti, soustavný výkon umělecké nebo jiné tvůrčí činnosti na základě autorskoprávních vztahů, výkon jiné výdělečné činnosti na základě oprávnění podle zvláštních právních předpisů a soustavný výkon činností, které nejsou živností ani podnikáním podle zvláštních předpisů, pod vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení příjmů.

²² Údaje z www.cssz.cz.

Osoba dobrovolně účastna důchodového pojištění platí pojistné za jednotlivé celé kalendářní měsíce, ve kterých je alespoň po část kalendářního měsíce účastna důchodového pojištění.

Pojistné se odvádí na účet příslušné okresní správy sociálního zabezpečení.

Pokud pojistné není zapláceno v zákonné lhůtě, nebo není zapláceno v plné výši, vznikne plátcí pojistného povinnost zaplatit penále. Penále činí 0,05 % z dlužné částky za každý kalendářní den, ve kterém dluh trvá. Jestliže plátce pojistného požádá písemně příslušnou OSSZ o povolení platit dlužné pojistné a penále ve splátkách a OSSZ mu vyhoví, snižuje se penále na 0,025 % dlužné částky za kalendářní den.

3.2.4. Sazby pojistného

Zaměstnavatel je povinen odvádět na pojistném na důchodové pojištění 21,5 % vyměřovacího základu (celkové pojistné na sociální zabezpečení činí 26 % vyměřovacího základu a zahrnuje kromě pojistného na důchodové pojištění také pojistné na nemocenské pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti).

U zaměstnance činí pojistné na důchodové pojištění 6,5 % vyměřovacího základu (celkové pojistné na sociální zabezpečení 8 %).

U OSVČ je to 28 % vyměřovacího základu (celkové pojistné na sociální zabezpečení je 29,6 % vyměřovacího základu, a případně další 4,4 % na nemocenské pojištění, pokud je ho OSVČ dobrovolně účastna).

3.2.5. Vyměřovací základ

Vyměřovacím základem u zaměstnanců je úhrn příjmů, které jsou předmětem daně z příjmů fyzických osob a zaměstnavatel je zaměstnanci zúčtoval v souvislosti se zaměstnáním, které zakládá účast na nemocenském nebo důchodovém pojištění zaměstnanců. Do základu se započítávají příjmy s výjimkou náhrady škody podle zákoníku práce, odstupného, odchodného a odbytného, věrnostních příplatků horníků, odměn vyplácených podle zákona o vynálezech a zlepšovacích návrzích, jednorázové sociální výpomoci a plnění po skončení zaměstnání k životnímu jubileu nebo ocenění zásluh.

Určení vyměřovacího základu u OSVČ je komplikovanější. OSVČ si vyměřovací základ určuje sama, v současnosti nesmí být však nižší než 50 % částky, o kterou příjmy ze samostatné výdělečné činnosti přesáhnou v rozhodném období výdaje na dosažení, udržení

a zajištění těchto příjmů.²³ Zároveň je stanoven minimální a maximální vyměřovací základ. Minimální vyměřovací základ je u OSVČ odvozen od všeobecného vyměřovacího základu upraveného o koeficient růstu mezd v národním hospodářství. Je nastaven jinak pro hlavní a vedlejší samostatnou výdělečnou činnost. Maximální vyměřovací základ je stanoven na částku 486.000 Kč za rozhodné období. Nebyla-li samostatně výdělečná činnost vykonávána po celé rozhodné období, maximální vyměřovací základ se krátí. Maximální vyměřovací základ se uplatňuje pouze u OSVČ, u jiných kategorií pojištěnců nikoli. Tím dochází k diskriminaci těchto dalších kategorií, přičemž nejtěžší dopad má tato skutečnost na zaměstnance.²⁴

Vyměřovacím základem osob dobrovolně účastných důchodového pojištění je částka, kterou si určí, minimálně však 25% průměrné mzdy.

Z těchto pravidel existuje výjimka. Poplatník si může dobrovolně určit vyměřovací základ vyšší, než je výše vypočtená podle zákonných pravidel, a to až do výše maximálního vyměřovacího základu. Důvodem takového postupu je zejména snaha o zvýšení budoucích dávek důchodového či nemocenského pojištění, neboť při jejich výpočtu se vychází z výše vyměřovacího základu.

3.2.6. Rozhodné období

Rozhodným obdobím je kalendářní měsíc, za který se pojistné platí, s jedinou výjimkou OSVČ, kde je rozhodným obdobím kalendářní rok, ze který se pojistné platí.

3.2.7. Důchody

Z důchodového pojištění se poskytují starobní důchody, plné a částečné invalidní důchody, vdovské a vdovecké důchody a sirotčí důchody.

Důchod by měl poskytovat náhradu za příjmy z ekonomické činnosti. V ČR tvoří poměr průměrné výše starobního důchodu a průměrné hrubé mzdy asi 40 %. Tento tzv. náhradový poměr je ukazatelem vyspělosti systému důchodového pojištění. Podle Světové banky je optimální, aby celková úroveň dávek důchodového zabezpečení byla na úrovni

²³ Vyměřovací základ OSVČ pro pojistné na důchodové pojištění a příspěvek za státní politiku zaměstnanosti nesměl být nižší než 35 % příjmů před rokem 2004, 40 % příjmů v roce 2004, 45 % příjmů v roce 2005 a od roku 2006 50 % příjmů ze samostatné výdělečné činnosti po odpočtu výdajů na jeho dosažení, zajištění a udržení.

²⁴ Od 1. 1. 2008 se zavádí maximální vyměřovací základ i pro zaměstnance a to ve výši 48 násobku průměrné mzdy.

zhruba 50 % hrubé průměrné celoživotní mzdy, nebo zhruba 40 % hrubé průměrné mzdy v posledním roce před odchodem do důchodu. Další prostředky by pak měly být poskytovány v rámci soukromého pojištění (zhruba do úrovně 70 % předchozího výdělku).²⁵

3.3. Nemocenské pojištění

Účelem nemocenského pojištění je zajistit náhradu ztráty na výdělku, ke které dochází z důvodu nemoci pojištěného či jeho rodinného příslušníka, nařízení karantény nebo mateřství.

3.3.1. Účast na nemocenském pojištění

Nemocenského pojištění jsou povinně účastni zaměstnanci a další osoby vyjmenované v § 2 zákona č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců. Jde především o zaměstnance v pracovním poměru a zaměstnance činné na základě dohody o pracovní činnosti, ale i další osoby vykonávající činnost specifikovanou v zákoně (například společníci a jednatelé obchodních společností, soudci, poslanci a senátoři, členové vlády...). Za zaměstnance se pro účely tohoto zákona považuje též osoba činná v poměru, který má obsah pracovního poměru, avšak pracovní poměr nevznikl, protože nebyly splněny všechny podmínky podle pracovněprávních předpisů.

Nemocenského pojištění mohou být účastny pouze osoby, které pracují na území ČR pro zaměstnavatele se sídlem na území ČR nebo se sídlem na území členského státu EU, případně na území státu, s nímž má ČR uzavřenou mezinárodní smlouvu o sociálním zabezpečení. Nemocenské pojištění zůstane zachováno, pokud je práce pouze přechodně vykonávána mimo ČR. V případě, že práce je vykonávána mimo ČR trvale, ale pro zaměstnavatele se sídlem na území ČR a zaměstnanec má zároveň na území ČR trvalý pobyt, bude zaměstnanec také pojištěn podle českých právních předpisů. Z hlediska nemocenského pojištění je bezvýznamné, zda zaměstnanec je občanem ČR.

Při výkonu příležitostného zaměstnání (nahodilé, jednorázové, které nemělo trvat ani netrvalo déle než 7 kalendářních dnů včetně po sobě jdoucích, nebo v němž započitatelný

²⁵ Vančurová, A., Klazar, S. Sociální a zdravotní pojištění - úvod do problematiky. Praha: ASPI, a.s., 2005, s. 15

příjem nedosáhl ani 400 Kč), nepravidelné výpomoci a určitých situací u společníků kapitálových společností a členů družstev nevzniká povinnost účastnit se nemocenského pojištění.

Účast na nemocenském pojištění OSVČ je dobrovolná. Platí zde ale omezení, že OSVČ nemůže být účastna nemocenského pojištění v těch měsících, ve kterých není účastna důchodového pojištění. Rozhodne-li se OSVČ, že se bude nemocenského pojištění účastnit, musí se k němu přihlásit. Účast vznikne ode dne, který v přihlášce určí, nejdříve však ode dne, kdy se k nemocenskému pojištění přihlásí. Zaniká dnem odhlášení nebo posledním dnem kalendářního měsíce, na který navazují tři kalendářní měsíce po sobě jdoucí, za které nebylo zapláceno pojistné na nemocenském pojištění, případně dnem, kdy došlo k přerušení nebo ukončení výkonu samostatné činnosti nebo zaniklo oprávnění k samostatné výdělečné činnosti.

3.3.2. Pojistné na nemocenské pojištění

Na nemocenské pojištění se platí pojistné, které je součástí pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Platí tedy obecné zásady uvedené v kapitole o pojistném na důchodové pojištění.

U zaměstnanců odvádí pojistné zaměstnavatel a to měsíčně.

OSVČ přihlášené k nemocenskému pojištění platí měsíčně zálohy na pojistné na nemocenské pojištění. Minimální výše záloh je pro rok 2007 stanovena na 222 Kč pro hlavní činnost a 89 Kč pro vedlejší činnost.²⁶

3.3.3. Sazby pojistného

U zaměstnavatelů činí pojistné na nemocenské pojištění 3,3 % z vyměřovacího základu. Zaměstnanci odvedou 1,1 %. U OSVČ, které se dobrovolně účastní nemocenského pojištění, činí pojistné 4,4 % z vyměřovacího základu OSVČ.

²⁶ Údaje z www.cssz.cz.

3.3.4. Vyměřovací základ

Vyměřovacím základem u zaměstnance je úhrn všech příjmů, které jsou předmětem daně z příjmů fyzických osob, které mu zaměstnavatel zúčtoval v souvislosti se zaměstnáním, které zakládá účast na nemocenském pojištění.

Vyměřovacím základem u OSVČ je částka, kterou si tato osoba sama určí. Nemůže být však nižší než 50 % příjmů po odečtení výdajů vynaložených na jejich dosažení, zajištění a udržení.

3.3.5. Rozhodné období

Rozhodným obdobím u zaměstnanců je kalendářní měsíc, za který se platí pojistné. U OSVČ je rozhodným obdobím kalendářní rok.

3.3.6. Dávky

Z nemocenského pojištění jsou poskytovány následující dávky:

- nemocenské
- podpora při ošetřování člena rodiny
- vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství
- peněžité pomoci v mateřství.

Osobám samostatně výdělečně činným se z nemocenského pojištění vyplácí pouze nemocenské a peněžité pomoci v mateřství.

4. Financování zdravotní péče

Výdaje na zdraví a zdravotní péči jsou velmi vysoké. Jak vyplývá z údajů zveřejněných Českým statistickým úřadem, tyto výdaje navíc neustále rostou. Od roku 2000 do roku 2004 o 41%.²⁷ Podle výkazů zdravotních pojišťoven činily v roce 2005 celkové náklady systému veřejného zdravotního pojištění zhruba 168.418 mil. Kč.

Stávající systém financování zdravotnictví a zdravotní péče se vyznačuje vícezdrojovým financováním.²⁸ Zdroje financování zdravotnictví tvoří především veřejné zdravotní pojištění, dále veřejné rozpočty²⁹ a domácnosti, které v některých případech nesou finanční spoluúčast na poskytované zdravotní péči. Okrajově se na financování zdravotnictví podílejí i jiné zdroje, například soukromé zdravotní pojištění, neziskové organizace a korporace.

4.1. Veřejné zdravotní pojištění

Povinnost účasti na tomto systému mají všichni, kdo mají na území ČR trvalý pobyt, ať už občané ČR nebo cizinci, anebo zaměstnanci firem se sídlem v ČR.

Zákon vyjímá ze zdravotního pojištění některé osoby. Jde o osoby, které nemají trvalý pobyt na území ČR, ale vykonávají v ČR práci pro zaměstnavatele požívajícího diplomatických výhod a imunit, nebo pro zaměstnavatele, kteří nemají sídlo na území ČR. Zdravotního pojištění dále nejsou účastny osoby, které dlouhodobě pobývají v cizině a jsou tam zároveň zdravotně pojištěné, za podmínky, že tuto skutečnost písemně ohlásí své zdravotní pojišťovně.

4.1.1. Pojistné na veřejné zdravotní pojištění

Nárok na zdravotní péči vzniká na základě plateb pojistného. Pojistné se odvádí do rozpočtu příslušné zdravotní pojišťovny, u které je pojištěnec evidován. Veškeré vybrané finanční prostředky, tedy nejen pojistné, ale i penále a další prostředky, jsou pak přerozděleny podle počtu pojištěnců, jejich věku a pohlaví. K přerozdělení se použijí

²⁷ [http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/3A003364FD/\\$File/330606a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/3A003364FD/$File/330606a2.pdf)

²⁸ Tröster P. a kol., Právo sociálního zabezpečení. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, str. 124 (autor oddílu P. Tröster)

²⁹ Jde o soustavu státního rozpočtu, rozpočtů krajů a municipalit (místní rozpočty), mimorozpočtové fondy, privatizační fondy.

nákladové indexy stanovené pro 18 věkových skupin pro každé pohlaví. Tyto indexy vyjadřují průměrné náklady na pojištěnce v jednotlivých skupinách a na standardizovaného pojištěnce a stanoví je vyhláškou Ministerstvo zdravotnictví po dohodě s Ministerstvem financí. Jednotlivé zdravotní pojišťovny pak nahlásí správci zvláštního účtu, který vede Všeobecná zdravotní pojišťovna ČR, počty svých pojištěnců a na základě toho jim bude vypočítána částka, která na ně připadá. Rozdíl mezi vypočtenou částkou a částkou, kterou pojišťovna skutečně obdržela na zaplaceném pojistném, je následně na pojišťovnu převeden, případně převede přebytek pojišťovna na zvláštní účet.

První skupinu plátců pojistného na veřejné zdravotní pojištění tvoří zaměstnanci v pracovním poměru.³⁰ Část pojistného za zaměstnance platí i zaměstnavatel. Další skupinou plátců pojistného na veřejné zdravotní pojištění jsou osoby samostatně výdělečně činné a osoby bez zdanitelných příjmů.

Osobou bez zdanitelných příjmů je pojištěnec, který po celý kalendářní měsíc není pojištěncem, za kterého platí pojistné stát, zaměstnancem, ani osobou samostatně výdělečně činnou. Příkladem mohou být ženy v domácnosti, nezaměstnaní, kteří nejsou v evidenci úřadu práce, osoby činné na základě dohod o provedení práce, osoby mající příjmy pouze z kapitálového majetku nebo z pronájmu. Za osobu bez zdanitelných příjmů může být považována i osoba, která z hlediska daně z příjmů fyzických osob zdanitelné příjmy má.³¹

V některých případech pojištěnci nemusí být zároveň plátcí pojistného, za tyto osoby pak platí pojistné stát - hovoříme o tzv. státních pojištěncích.³² Existují dvě skupiny těchto pojištěnců:

1. pojištěnci, za které platí pojistné stát vždy (nezaopatřené děti, osoby pobírající důchod z důchodového pojištění, osoby evidované u úřadu práce jako nezaměstnaní)
2. pojištěnci, za které platí pojistné stát pouze v případě, že nemají příjmy ze zaměstnání nebo ze samostatné výdělečné činnosti (příjemci dávek nemocenského pojištění, osoby celodenně pečující o jedno dítě ve věku do 7

³⁰ Kdo se považuje za zaměstnance v pracovním poměru pro účely zdravotního pojištění stanoví § 5 písm. a) zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

³¹ Vančurová, A., Klazar, S. Sociální a zdravotní pojištění - úvod do problematiky. Praha: ASPI, a.s., 2005, str. 77.

³² Vančurová, A., Klazar, S. Sociální a zdravotní pojištění - úvod do problematiky. Praha: ASPI, a.s., 2005, str. 71

let nebo dvě děti do věku 15 let, osoby, které splňují věkový limit pro přiznání starobního důchodu, ale nemají potřebnou dobu pojištění...)³³

Má-li pojištěnec současně více příjmů, například z důvodu různých kombinací souběhu zaměstnání a samostatné výdělečné činnosti, odvádí pojistné ze všech těchto příjmů.

4.1.2. Sazby pojistného

Výše pojistného činí 13,5 % z vyměřovacího základu.

V případě zaměstnance si zaměstnanec sám hradí 1/3, zbylé 2/3 hradí zaměstnavatel. Celkovou částku za oba odvádí měsíčně zaměstnavatel.

OSVČ platí pojistné formou měsíčních záloh. Minimální záloha na pojistné od 1. 1. 2007 činí 1360 Kč.³⁴ Po celkovém zúčtování pak může vzniknout přeplatek nebo doplatek, který musí být uhrazen.

Osoba bez zdanitelných příjmů platí pojistné na účet příslušné zdravotní pojišťovny za celý kalendářní měsíc.

4.1.3. Vyměřovací základ

Pojistné na veřejné zdravotní pojištění se vypočítává ze stejného základu jako pojistné na sociální pojištění. Je však stanoven minimální vyměřovací základ, který se u zaměstnanců rovná minimální mzdě, u OSVČ je minimálním vyměřovacím základem dvanáctinásobek 50% průměrné měsíční mzdy v národním hospodářství (tj. 10.069,50 Kč od 1. 1. 2007). Existují výjimky, kdy se minimální vyměřovací základ nepoužije (u pojištěnců, za které platí pojistné stát, osoby s těžkým zdravotním postižením, osoby pečující o dítě, osoby, které dosáhly věku potřebného k nároku na důchod, avšak nesplnily ostatní podmínky, za určitých podmínek při souběhu zaměstnání a samostatné výdělečné činnosti...). Maximální vyměřovací základ u zaměstnanců stanoven není, u OSVČ činí 486.000 Kč.

U osob bez zdanitelných příjmů se pojistné odvozuje od minimální mzdy, v současné době činí pojistné u těchto osob 1.080 Kč měsíčně.³⁵

³³ Vančurová, A., Klazar, S. Sociální a zdravotní pojištění - úvod do problematiky. Praha: ASPI, a.s., 2005, str. 72

³⁴ Údaje z www.vzp.cz.

U pojištěnců, za které platí pojistné stát, je vyměřovací základ stanoven jako 25 % průměrné měsíční mzdy v národním hospodářství. Stát odvádí za tyto pojištěnce v roce 2007 pojistné ve výši 680 Kč měsíčně.³⁶

4.1.4. Rozhodné období

Rozhodným obdobím je kalendářní měsíc, s výjimkou osob samostatně výdělečně činných, u kterých je rozhodným obdobím kalendářní rok (neboť OSVČ zjišťují své příjmy za celý kalendářní rok v souvislosti se zdaňováním příjmů fyzických osob).

4.1.5. Dávky zdravotního pojištění³⁷

Zdravotní péče je pojištěncům poskytována ve zdravotnických zařízeních, případně i na jiném místě, kde je nutné péči poskytnout. Zákon o veřejném zdravotním pojištění přesně stanoví, co lze a nelze ze zdravotního pojištění uhradit. Nehradí se, nebo se hradí jen z části, zejména některé nadstandardní zákroky, výkon akupunktury, vyšetření, prohlídky a jiné výkony provedené v osobním zájmu nebo v zájmu fyzických či právnických osob. Z veřejného zdravotního pojištění se dále nehradí zdravotní péče, která je poskytována v kojeneckých ústavech, dětských domovech a jeslích. Tato péče je hrazena z rozpočtu zřizovatele, z něhož se uhrazuje též zdravotnická záchranná služba a pohotovostní služby.

Mohou ovšem nastat případy, kdy by použití těchto zákonných ustanovení bylo příliš tvrdé, proto může být výjimečně v odůvodněných případech zdravotní pojišťovnou uhrazena i péče jinak nehrazená.

4.1.6. Zdravotní pojišťovny

V České republice existuje několik zdravotních pojišťoven - Všeobecná zdravotní pojišťovna ČR (VZP) a vedle ní zaměstnanecké zdravotní pojišťovny (resortní, oborové, podnikové a další zdravotní pojišťovny). V současné době působí v ČR 7

³⁵ Údaje z www.vzp.cz

³⁶ Údaje z www.vzp.cz

³⁷ V EU je často zdravotní péče chápána jako věcná dávka v nemoci.

zaměstnaneckých zdravotních pojišťoven.³⁸ Jejich seznam aktualizuje Ministerstvo zdravotnictví ČR. Každý pojištěnec má právo a povinnost si jednu z nich vybrat. Pokud s ní z jakéhokoli důvodu nebude spokojený, může ji změnit jedenkrát za 3 měsíce, vždy však k začátku kalendářního čtvrtletí.

Přes rozpočty zdravotních pojišťoven plyne nejvíce prostředků na zdravotnictví, uvádí se že až 80 % výdajů. Pojišťovny na základě smluv s lékaři a zdravotnickými zařízeními uhrazují vykázané poskytnuté ošetření a péči za pacienta.

V současné době je zdravotní péče hrazena jednak na základě tzv. bodového hodnocení, ale také paušálními částkami za každého registrovaného pojištěnce (tzv. kapitační platby), případně v lůžkových zařízením paušální platbou za lůžko na den nebo podle diagnózy pacienta.

Pro VZP jako zdravotní pojišťovnu s největším počtem pojištěnců stanoví rozsah péče hrazené ze zdravotního pojištění ministerstvo zdravotnictví. Ostatní pojišťovny si určují rozsah hrazené péče samy a můžou si tak tímto způsobem konkurovat a bojovat o klienty.

4.2. Přímé výdaje domácností na zdravotní péči

Tento způsob financování zdravotní péče je v současné době spíše okrajový. Spočívá ve finanční spoluúčasti pacientů na poskytované zdravotní péči. Jde zejména o nejrůznější nadstandardní lékařskou péči nebo doplatky na léky a zdravotnické pomůcky. V lékárnách jsou k dispozici léky volně prodejné bez lékařského předpisu, takové léky si pacient zcela hraď sám, a léky na lékařský předpis. I přesto, že jsou na předpis, mohou být některé léky plně hrazeny pacientem, častější však bude situace, kdy jsou hrazeny zdravotní pojišťovnou nebo se pacient na jejich úhradě pouze spolupodílí. O tom, do které skupiny předepsané léky patří, rozhoduje komise ministerstva zdravotnictví.

Do budoucna se ovšem počítá s podstatně širší spoluúčastí pacientů. Již od počátku roku 2008 by měl začít platit zcela nový systém, kdy pacient bude nést spoluúčast při každé návštěvě lékaře či pohotovosti, pobytu ve zdravotnickém lůžkovém zařízení a za každou položku na lékařském předpisu. Cílem této reformy financování zdravotnictví je

³⁸ Vojenská zdravotní pojišťovna ČR, Hutnická zaměstnanecká pojišťovna, Oborová zdravotní pojišťovna zaměstnanců bank, pojišťoven a stavebnictví, Zaměstnanecká pojišťovna škoda, Revírní bratrská pokladna, Zdravotní pojišťovna METAL-ALIANCE, Česká národní zdravotní pojišťovna.

jednak přinést do systému další zdroje a jednak regulovat poptávku po péči, která se vskutku za současné praxe jeví poněkud nadbytečná.

4.3. Financování zdravotní péče u cizinců

Cizinci mají nárok na poskytnutí zdravotní péče na území ČR buď na základě své účasti na veřejném zdravotním pojištění, na základě mezinárodních smluv a dvoustranných dohod mezi státy nebo za přímou úhradu poskytnuté péče.

Cizinci s trvalým pobytem na území ČR mají právní nárok na veřejné zdravotní pojištění právě z titulu trvalého pobytu. Stejná bude situace u osob, kterým byl poskytnut na území ČR azyl. Cizinci bez trvalého pobytu na území ČR, kteří zde ovšem pracují u zaměstnavatele se sídlem na území ČR, budou také veřejně zdravotně pojištěni, avšak jen po dobu zaměstnání.

V těchto případech, kdy se cizinec účastní veřejného zdravotního pojištění, se postupuje stejně jako u českých občanů. Uplatní se tedy stejná pravidla pro odvod pojistného, jeho sazbu i stanovení vyměřovacího základu.

V případě, že cizinec nemá na území ČR ani trvalý pobyt, ani zde nevykonává práci, nemůže se dostat do systému veřejného zdravotního pojištění. Jedinou možností pro něj zůstává uzavřít si soukromé zdravotní pojištění. Toto soukromé pojištění může být buď dlouhodobé, nebo krátkodobé. Krátkodobé zdravotní pojištění je určeno cizincům, kteří se plánují zdržet na území ČR po dobu maximálně jednoho roku, půjde tedy zejména o turisty. Z tohoto pojištění jim bude uhrazeno nutné a neodkladné léčení způsobené úrazem či náhlým onemocněním, které vzniklo při pobytu v ČR.

Zvláštní je postavení občanů Evropské unie, kteří se prokáží Evropským průkazem zdravotního pojištění (EHIC). Tento průkaz je dokladem, že mají na území některého z členských států EU uzavřené zdravotní pojištění, a na základě něho jim bude poskytnuta nutná zdravotní péče v jakémkoli členském státě a to za stejných podmínek jako ostatním pojištěncům v tomto státě. Poskytnutá zdravotní péče pak je vyfakturována příslušné zdravotní pojišťovně, u které je občan EU pojištěn, přes zvláštní instituci, kterou je v ČR Centrum mezistátních úhrad.

Podobnou úpravu mohou obsahovat některé dvoustranné dohody o sociálním zabezpečení.³⁹ V takovém případě smlouva stanoví, za jakých podmínek a v jakém rozsahu vznikne nárok na bezplatné ošetření.

V ostatních situacích, kdy cizinec není v ČR veřejně ani smluvně zdravotně pojištěn, ani není držitelem průkazu EHIC, má povinnost přímé úhrady ošetření a léčení.

³⁹ V současnosti má Česká republika uzavřeny dvoustranné dohody o sociálním zabezpečení s 28 státy.

5. Doplnkové systémy sociálního zabezpečení

5.1. Penzijní připojištění

Penzijní připojištění upravuje zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením (ZPP). Tento zákon se vztahuje na penzijní připojištění u penzijních fondů, činnost penzijních fondů a státní dozor nad penzijním připojištěním.

Penzijní připojištění tvoří třetí pilíř důchodového systému (v České republice druhý, neboť důchodový systém je složen pouze ze dvou pilířů). Je to systém doplňkový a zcela dobrovolný, ovšem podporovaný a dozorovaný státem.

Penzijním připojištěním se rozumí shromažďování peněžních prostředků od účastníků penzijního připojištění a státu, poskytnutých ve prospěch účastníků, nakládání s těmito prostředky a vyplácení dávek penzijního připojištění.

Účastníkem penzijního připojištění může být pouze fyzická osoba starší 18ti let s trvalým pobytem na území České republiky, která uzavře s penzijním fondem písemnou smlouvu o penzijním připojištění. Vzhledem k tomu, že zákon výslovně požaduje, aby fyzická osoba byla starší 18ti let, nemohou se stát účastníky penzijního připojištění osoby, které nabyly zletilosti uzavřením manželství před 18. rokem života, přestože tak získaly způsobilost k právním úkonům.

Další podmínkou je trvalý pobyt na území České republiky. Cizinec bez trvalého pobytu proto smlouvu o penzijním připojištění uzavřít nemůže. Pokud by zde ovšem trvalé bydliště měl, může smlouvu uzavřít bez ohledu na státní příslušnost. Není nutné, aby účastník byl občanem ČR. K 31. 12. 2006 se účastnilo penzijního připojištění 6.474 cizinců, nejvíce jich je ze Slovenské republiky.⁴⁰

Výjimku z podmínky trvalého bydliště na území ČR představují osoby s bydlištěm na území členského státu EU, pokud se účastní důchodového pojištění nebo veřejného zdravotního pojištění v ČR, případně je poživitelem důchodu z ČR.

⁴⁰ http://www.apfcr.cz/materials/apf_publicace_2007.pdf

5.1.1. Penzijní fondy

Penzijní připojištění může být vykonáváno pouze penzijními fondy (PF). PF je právnickou osobou se sídlem na území ČR, která provozuje penzijní připojištění. Z hlediska právní formy je PF akciovou společností a nestanoví-li zákon o penzijním připojištění jinak, vztahují se na něho ustanovení obchodního zákoníku.

Některým subjektům je zakázáno nabývat akcie PF (banka vykonávající pro PF funkci depozitáře; právnická osoba, v níž má depozitář PF přímý nebo nepřímý podíl na základním kapitálu přesahujícím 10 %; zdravotní pojišťovny).

PF musí mít ze zákona depozitáře. Tím může být jediné banka splňující požadavky stanovené zákonem č. 248/1992 Sb., o investičních společnostech a investičních fondech. Povinnost mít depozitáře je pro PF kogentní, PF si ovšem může depozitáře v rámci zákonných pravidel zvolit sám na základě svého výběru.

Důvod, proč zákonodárce stanoví povinnost mít depozitáře a dále na něj klade další požadavky, je bezpečnost PF. Smyslem je zajistit:

- dohled nad finančními převody penzijního fondu nad rámec běžného výkonu státního dozoru,
- zajistit, aby veškeré finanční transakce probíhaly pouze přes účty penzijního fondu otevřené u depozitáře
- poskytování finančních služeb penzijnímu fondu⁴¹

Pro výkon funkce depozitáře není nutné zvláštní povolení. Jeho změna však podléhá schválení Ministerstvem financí ČR. Zde se uplatní domněnka, že jestliže ministerstvo do 30 dnů ode dne doručení návrhu na změnu depozitáře nesdělí, že se změnou nesouhlasí, platí, že změna je schválena. V případě, že by depozitář porušoval své povinnosti depozitáře, má ministerstvo možnost rozhodnout o jeho změně. Dnem právní moci tohoto rozhodnutí zaniká depozitářská smlouva s původním depozitářem a PF je povinen do 1 měsíce od zániku smlouvy uzavřít depozitářskou smlouvu s jinou bankou.

PF je povinen mít u svého depozitáře jediný běžný účet, ke kterému má otevřeny 4 podúčty k běžnému účtu, anebo 4 samostatné běžné účty. Tyto účty jsou vedeny pro:

- 1) přijímání a vracení příspěvků účastníků na penzijní připojištění
- 2) poskytování a vracení státních příspěvků na penzijní připojištění

⁴¹ Eliáš, K., Dvořák, T., Havel, B. Zákon o penzijním připojištění, komentář. Linde Praha a.s., 2001, str. 95

- 3) financování činnosti PF
- 4) umístování a ukládání prostředků PF

Na vznik PF se s určitými odchylkami použijí ustanovení obchodního zákoníku. Zakladatelská smlouva musí mít vždy formu notářského zápisu. Jako akciová společnost musí PF povinně vytvořit základní kapitál jako souhrn peněžitých vkladů všech akcionářů. Podle § 4 odst. 4 ZPP musí činit hodnota základního jmění PF alespoň 50.000.000 Kč. Veškeré vklady musí být plně splaceny ještě před podáním žádosti o povolení PF.

Ke vzniku a činnosti PF je nutné povolení. O udělení povolení rozhoduje na základě písemné žádosti zakladatelů PF Česká národní banka, která si předem vyžádá stanovisko Ministerstva práce a sociálních věcí.

V žádosti je žadatel povinen uvést obchodní jméno a sídlo PF, výši základního kapitálu PF, věcné a organizační předpoklady pro činnost PF, odbornou způsobilost a bezúhonnost navrhovaných členů představenstva a dozorčí rady a depozitáře. K žádosti dále musí být přiloženy listiny prokazující založení akciové společnosti, splacení celého základního jmění a původ základního jmění, stanovy PF, návrh statutu PF, návrh penzijního plánu PF.

O žádosti rozhodne Česká národní banka do 60 dnů ode dne doručení žádosti či jejího doplnění. Zákon zde pro případ mlčení ČNB nevytváří fikci pozitivního rozhodnutí a vyžaduje tak aktivní činnost, ať už souhlasnou, nebo zamítající. V případě, že ČNB tuto lhůtu nesplní, může se žadatel, vznikla-li mu v souvislosti s tímto nesplněním škoda, domáhat její náhrady podle § 13 zák. č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem.⁴²

Souhlas se vztahuje i na schválený text statutu a penzijního plánu PF. Pokud návrh statutu nebo penzijního plánu nesplňuje požadavky dané zákonem, žádost bude zamítnuta.

Bez souhlasu nemůže PF vzniknout a provozovat penzijní připojištění. Pokud ČNB povolení udělí, je na dobu neurčitou. Povolení nelze převést na jinou osobu.

5.1.2. Statut penzijního fondu a penzijní plán

Penzijní fond musí mít statut a penzijní plán.

Statut je organizačním předpisem, upravujícím v rámci zákona podrobně pravidla hospodaření, způsob rozdělení zisku a způsob zveřejňování zpráv o hospodaření PF.

⁴² Eliáš, K., Dvořák, T., Havel, B. Zákon o penzijním připojištění, komentář. Linde Praha a. s., 2001, str. 65

Penzijní plán stanoví nároky účastníků penzijního připojištění (povinně musí stanovit podmínky nároku účastníků na starobní penzi a jednorázové vyrovnání), důvody vypovězení penzijního připojištění, způsob výpočtu dávek, výši příspěvků účastníků a státního příspěvku a některé další podrobnosti.

Návrh prvního statutu PF musí být přiložen k žádosti o povolení vzniku a činnosti PF. Každá změna statutu pak také podléhá schválení ČNB.

§ 10 ZPP stanoví povinné náležitosti statutu PF. Statut musí obsahovat:

a) Rozsah činnosti PF.

PF vykonává činnost spočívající ve sjednávání smluv o penzijním připojištění se státním příspěvkem, hospodaření s majetkem PF a činnosti bezprostředně související s uzavíráním smluv o penzijním připojištění.

b) Zaměření a cíle investiční politiky PF, zejména druhy majetkových hodnot, které budou pořizovány z peněžních prostředků PF.

c) Zásady hospodaření PF.

Hospodaření PF upravuje hlava VIII ZPP. PF musí s majetkem hospodařit s odbornou péčí a s cílem zabezpečit spolehlivý výnos, nesmí s majetkem nakládat v rozporu se zájmy účastníků. Zákon stanoví také řadu omezení, zejména kam mohou být investovány prostředky PF a v jakém rozsahu.

d) Způsob použití zisku.

Tuto problematiku upravuje § 35 ZPP. Nejméně 5% zisku připadne do rezervního fondu. Maximálně 10% zisku se rozdělí podle rozhodnutí valné hromady PF. Zbytek se použije ve prospěch účastníků a osob, jejichž penzijní připojištění zaniklo v roce, ve kterém se zisk rozděljuje.

e) Obchodní jméno a sídlo depozitáře.

f) Způsob zveřejňování zpráv o hospodaření s majetkem PF a změnách statutu a informaci o tom, kde lze tyto zprávy obdržet.

Jakožto akciová společnost je PF povinen zveřejňovat údaje z účetní závěrky a tuto účetní závěrku mít ověřenou auditorem. Nejdéle do 3 měsíců po skončení pololetí a kalendářního roku je PF povinen zveřejňovat zprávy o svém hospodaření a přehled o umístění prostředků PF.

Náležitosti penzijního plánu stanoví § 11 ZPP. Penzijní plán musí stanovit:

- a) Druhy penzí a ostatních dávek penzijního připojištění.
- b) Podmínky nároku na dávky penzijního připojištění a jejich výplatu.
- c) Způsob výpočtu dávek poskytovaných z penzijního připojištění.
- d) Výši příspěvků.
- e) Podmínky odkladu nebo přerušení placení příspěvků a změny výše příspěvků.
- f) Pravidla a způsob placení příspěvků a postup při nesplacení a opožděném nebo nesprávném placení příspěvků.
- g) Podmínky převzetí peněžních prostředků z penzijního připojištění u jiného penzijního fondu a úpravu nároků na základě tohoto převzetí.
- h) Zásady, podle kterých se účastníci včetně příjemců penzí podílejí na výnosech hospodaření penzijního fondu.

Penzijní plán je sestavován jako příspěvkově definovaný, výše penze tedy bude záležet na celkovém úhrnu příspěvků zaplacených ve prospěch účastníka po dobu trvání penzijního připojištění, podílu na výnosech hospodaření PF a věku, od kterého se poskytuje penze.

5.1.3. Příspěvky účastníků

Účastník může mít současně platně uzavřenou pouze jedinou smlouvu o penzijním připojištění u jediného PF, na jehož účet také platí příspěvky. Výše příspěvků se stanoví za kalendářní měsíc a záleží plně na vůli účastníka, minimální částka je 100 Kč, maximální částka stanovena není. Výše příspěvků může být do budoucna měněna, a to jak zvyšována, tak snižována. Je možné také placení příspěvků odložit či pozastavit.

Za účastníka může s jeho souhlasem platit příspěvek nebo jeho část třetí osoba. Nejčastěji půjde o zaměstnavatele, ale může jít i o rodiče, případně manžela či manželku. Na tento příspěvek třetí osoby se však nevztahuje státní příspěvek.

Ve snaze motivovat k uzavírání smluv o penzijním připojištění a také ovlivňovat výši příspěvků účastníků byl zaveden státní příspěvek. Jeho výše je závislá na výši měsíčního příspěvku účastníka a vyplývá z následující tabulky:

Výše příspěvku účastníka (Kč)	Výše státního příspěvku (Kč)
100 až 199	50 + 40 % z částky nad 100 Kč
200 až 299	90 + 30 % z částky nad 200 Kč
300 až 399	120 + 20 % z částky nad 300 Kč
400 až 499	140 + 10 % z částky nad 400 Kč
500 a více	150 Kč

5.1.4. Způsoby plnění účastníkům

Vznikne-li účastníku nárok na penzi a její výplatu, může si zvolit, jakým způsobem proběhne vypořádání mezi ním a PF. V úvahu připadá jednorázové vyrovnání nebo doživotní vyplácení penze.

Zvolí-li si účastník jednorázové vyrovnání, PF mu vyplatí na jeho písemnou žádost souhrn příspěvků zaplaceným jím samotným i třetí osobou v jeho prospěch, státní příspěvek a výnos z hospodaření PF. Jednorázové vyrovnání musí PF vyplatit do konce kalendářního čtvrtletí následujícího po měsíci, na který byl poslední příspěvek účastníka zaplacen. V případě přerušení placení příspěvků do 3 měsíců po doručení písemné žádosti o vyplacení.

Pro případ, že účastník nesplní všechny zákonné podmínky pro nárok na penzi nebo na jednorázové vyrovnání, jeho smlouva o penzijním připojištění zanikla výpovědí nebo dohodou, ale příspěvky byly placeny alespoň 12 kalendářních měsíců, náleží mu odbytné ve výši vložených prostředků, zhodnocené o podíly na výnosech hospodaření fondu. Státní příspěvek účastníku nenáleží a PF je povinen ho vrátit Ministerstvu financí ČR. V případě úmrtí účastníka je odbytné vypláceno osobám určeným ve smlouvě nebo dědicům.

5.1.5. Druhy penzí

Jaké penze lze poskytovat z penzijního připojištění stanoví § 21 ZPP. Jde o penzi starobní, invalidní, výluhovou a pozůstalostní.

Základní penzí je penze starobní. Jde o pravidelně vyplácenou peněžní částku. Podmínkou pro vyplácení je placení příspěvků na penzijní připojištění 36 až 60 měsíců

(konkrétně stanoví penzijní plán PF, u kterého má účastník podepsanou smlouvu o penzijním připojištění) a dále dosažení věku minimálně 60 let.

Invalidní penze je opakovaná peněžitá dávka poskytovaná po dobu neurčitou osobám, kterým byl přiznán plný invalidní důchod ze systému státního důchodového pojištění. Musí jít o invalidní důchod plný, ne pouze částečný. Samozřejmě dotčený účastník musí splnit podmínku placení příspěvku po dobu nejméně 36 měsíců.

Je-li ve smlouvě o penzijním připojištění sjednána výsluhová penze, nárok na její výplatu vzniká po 15 letech spoření bez ohledu na věk účastníka. Její sjednání se proto doporučuje mladším klientům.

Penze pozůstalostní je zvláštní penzí. Není vyplácena účastníku penzijního připojištění, ale fyzické osobě či osobám, které pro případ svého úmrtí účastník určil ve smlouvě jako oprávněné osoby. Účastník může zároveň určit způsob rozdělení pozůstalostní penze mezi oprávněné osoby. I v tomto případě platí podmínka placení příspěvků po dobu minimálně 36 měsíců.

Penze starobní, invalidní a výsluhová náleží pouze účastníku penzijního připojištění. Vyplácí se doživotně.

5.1.6. Dohled nad penzijními fondy

Činnost PF a činnost depozitáře podléhají státnímu doзору. Tento dozor vykonává ČNB. Dohlží se na dodržování právních předpisů, statutu a penzijního plánu a dbá na ochranu účastníků. PF je povinen poskytovat ČNB potřebné informace. Nad poskytováním státního příspěvku vykonává státní dozor Ministerstvo financí ČR, zejména zkoumá, jestli státní příspěvek byl poskytnut na každého účastníka pouze jednou.

Jestliže se při výkonu státního doзору zjistí, že PF porušuje nebo neplní povinnosti, porušuje statut nebo penzijní plán, může být podle závažnosti a povahy zjištěných nedostatků penzijnímu fondu uloženo, aby nedostatky ve stanovené lhůtě odstranil nebo byli vyměněni členové orgánů PF a aby informoval ČNB o plnění přijatých opatření; dále může ČNB pozastavit na vymezenou dobu, nejdéle však na šest měsíců, a ve vymezeném rozsahu oprávnění představenstva nakládat s majetkem PF; snížit na vymezenou dobu, nejdéle však na dva kalendářní roky, část zisku, která se rozděluje na základě rozhodnutí valné hromady; odejmout povolení k činnosti PF.

Dále zákon upravuje přestupky a jiné správní delikty v oblasti penzijního připojištění.

5.1.7. Penzijní připojištění v České republice

První penzijní fondy obdržely licence k poskytování penzijního připojištění se státním příspěvkem na základě zákona č. 42/1994 Sb. už v roce 1994. Česká republika se tak stala první zemí bývalého východního bloku, která zavedla doplňkový penzijní pilíř na kapitálovém principu.

Již během roku 1994 a 1995 vzniklo celkem 44 penzijních fondů. Dnes jich zůstalo pouze 11:

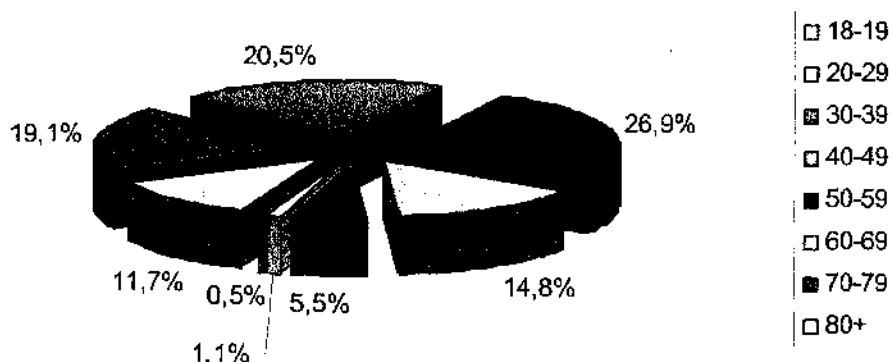
- AEGON Penzijní fond, a.s.
- Allianz penzijní fond, a.s.;
- AXA PF, a.s. (dříve Winterthur penzijní fond, a.s.),
- ČSOB PF Progres, a.s. (dříve PF ČSOB, a.s.);
- ČSOB PF Stabilita, a.s. (dříve Českomoravský PF, a.s.);
- Generali penzijní fond, a.s.;
- ING Penzijní fond, a.s. (dříve Průmyslový penzijní fond, a.s.);
- PF České pojišťovny, a.s.;
- PF České spořitelny, a.s.;
- PF Komerční banky, a.s.;
- Zemský PF, a.s.⁴³

Převážná část penzijních fondů zanikla v rámci fúzí s ostatními penzijními fondy. Tři penzijní fondy zanikly bez účastníků a dva fondy zanikly s plnou náhradou vložených prostředků. Pět fondů bylo likvidováno s částečnou náhradou vložených prostředků..

Počet osob, které uzavřeli smlouvu o penzijním připojištění, neustále roste. Bohužel i přes některé opatření, které měly ještě více zatraktivnit penzijní připojištění zejména pro mladší věkové kategorie a zvýšit průměrnou výši měsíčních příspěvků, se nepodařilo tohoto záměru zcela dosáhnout. Mezi účastníky penzijního připojištění stále převažují osoby vyšších věkových kategorií a výše příspěvků je stále nižší, než by bylo optimální. Nejpočetnější skupinou účastníků penzijního připojištění tvoří osoby ve věku 50 - 59 let (26,9 %).

⁴³ www.apfcr.cz

**Věková skupina účastníků penzijního připojištění k
31.12.2006**

Zdroj: www.mfcr.cz

Průměrný věk připojištěných v roce 2003 přesahoval 47 - 48 let. Snahou Asociace penzijních fondů do budoucna je však snížení průměrného věku klientů minimálně na úroveň 40 let. Penzijní připojištění totiž nemá být jen pro starší lidi, ale hlavně pro mladé, aby si na svůj důchod postupně nastřádali dostatek prostředků..

Své prostředky penzijním fondům svěčuje již 3,8 milionu účastníků. Kromě rostoucího počtu účastníků se zvyšuje i podíl zaměstnavatelů, kteří přispívají svým zaměstnancům na penzi (zaměstnavatelé přispívají již téměř každému čtvrtému účastníkovi). Rostou také průměrné měsíční státní příspěvky (102 Kč v roce 2006) i průměrné měsíční příspěvky účastníků (431 Kč v r. 2006, v úplných počátcích penzijního připojištění u nás v roce 1994 činil průměrný příspěvek účastníka 118 Kč).

Podíl mužů a žen jako klientů penzijních fondů je rovnoměrný a zhruba kopíruje složení populace ČR - ženy tvoří 52,5 % účastníků, muži 47,5 %.

Hlavním problémem zůstává fakt, že velká část klientů si nepřispívá na penzi takovou částku, za kterou by mohli získat státní příspěvek v plné výši, aby jejich životní úroveň po odchodu do důchodu zůstala přibližně stejná jako během aktivního života.

PF vytvářejí rok od roku vyšší zisky (s výjimkou roku 2000). Průměrné reálné zhodnocení v sektoru penzijního připojištění se v roce 2005 pohybovalo okolo 4 %.

Penzijní fondy vykazují velmi efektivní hospodaření, v roce 2006 se provozní náklady pohybovaly na úrovni pouhých 1,38 %.

Hospodaření a investování PF podléhá přísným zákonem stanovených pravidlům a státnímu doзору, proto jsou investice do penzijního připojištění jedny z nejbezpečnějších.

PF nemohou investovat do rizikovějších aktiv, neboť musí každoročně přinést svým klientům kladné zhodnocení vložených prostředků. A tak dominantní část portfolia v tomto odvětví představují dluhopisy, v nichž je uloženo 77 % aktiv PF, následují státní pokladniční poukázky (asi 7 %).

Omezení investování PF na bezpečnější investice s sebou ovšem nese nižší zisk. Na druhou stranu je garantováno, že zisk nebude záporný, tedy v nejhorším případě nulový. Kdyby došlo k uvolnění přísných podmínek pro investování penzijních fondů, znamenalo by to sice vyšší riziko, ale zároveň také možné vyšší výnosy, podle předpokladů 5 - 15 % místo současných 3 - 5 %. Ministerstvo práce a sociálních věcí proto navrhuje změnu zákona o penzijním připojištění, aby byla ještě zvýšena motivace ke spoření na penzi. Již byla ustavena expertní komise, která by se změnami v penzijním připojištění měla zabývat. Novelu chtělo ministerstvo v Poslanecké sněmovně ČR projednat ještě letos.⁴⁴

Další zatraktivnění penzijního připojištění by měly přinést vyšší státní příspěvky a daňové úlevy pro zaměstnavatele, kteří svým zaměstnancům přispívají na penzijní připojištění.

5.1.8. Výhody penzijního připojištění

Podle všech předpokladů starobní důchod z prvního pilíře důchodového zabezpečení nebude stačit k tomu, aby si osoba po odchodu z aktivního života do důchodu zachovala předchozí životní úroveň. Penzijní připojištění představuje jednu z dalších možností zajištění na důchod.

Výhody penzijního připojištění lze spatřovat zejména v poskytovaném státním příspěvku, který může činit až 50 % z příspěvku účastníka.

Přispívání na penzijní připojištění svým zaměstnancům je rovněž výhodné i pro zaměstnavatele. Příspěvky nepodléhají platbě sociálního ani zdravotního pojištění, kterým by podléhala mzda. Pokud se tedy zaměstnavatel rozhodne poskytovat zaměstnanci část mzdy formou příspěvku na penzijní připojištění, přinese to zisk oběma stranám, neboť zaměstnanec dostane reálně více, než by dostal, kdyby mu tu samou částku zaměstnavatel vyplatil na mzdě.

Příspěvek zaměstnavatele je také osvobozen od daně z příjmu zaměstnance a to až do výše 5 % vyměřovacího základu zaměstnance pro pojistné na sociální zabezpečení a

⁴⁴ Lidové noviny, 3.3.2007, Penzijní fondy čeká revoluce - Petra Hořčicová.

příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Zaměstnavatel navíc může uplatnit své příspěvky na penzijní připojištění svého zaměstnance jako náklady vynaložené na dosažení, zajištění a udržení příjmů (do výše 3 % úhrnu vyměřovacích základů zaměstnance pro pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti).

Další výhodou je daňové zvýhodnění pro zaměstnance. Od základu daně ve zdaňovacím období lze odečíst příspěvek zaplacený poplatníkem na jeho penzijní připojištění se státním příspěvkem. Celkem lze odečíst částku, která se rovná úhrnu příspěvků účastníka sníženou o 6.000 Kč. Takto však lze odečíst nejvýše 12.000 Kč. Maximálního daňového zvýhodnění se tedy dá dosáhnout při výši příspěvků 18.000 ročně, což odpovídá měsíčním příspěvkům ve výši 1.500 Kč.

V neposlední řadě je výhodou penzijního připojištění kapitálové zvýhodnění vložených příspěvků.

5.2. Životní pojištění

Životní pojištění je upraveno zákonem č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě a o změně souvisejících zákonů.

Také prostřednictvím životního pojištění je možné spořit a zabezpečit se pro případ budoucí sociální události jako je ztráta živitele, nemoc, úraz.

Jde o pojištění soukromé, čistě dobrovolné. Vhodné je především u osob, které živí rodinu a u kterých životní pojištění slouží k finančnímu zabezpečení blízkých pro případ smrti živitele.

V případě kapitálového životního pojištění jde zároveň o investici, neboť volné finanční prostředky jsou zhodnocovány. Jde tedy o kombinaci pojistné ochrany a spoření či investování.⁴⁵ Pojistné zaplacené na soukromé životní pojištění lze rovněž odepsat z daňového základu a to až do výše 12.000 Kč ročně.

Životní pojištění si ovšem nemůže uzavřít každý. Pojišťovny totiž obvykle zkoumají zdravotní stav zájemce o pojištění a v případě, že se jim zdá příliš rizikový, pojistnou smlouvu neuzavřou. Lze ho uzavřít také pouze do určitého věku.

⁴⁵ <http://www.zivotnipojisteni.net/komu.html>

5.2.1. Druhy životního pojištění

Životní pojišťovny nabízejí několik druhů životního pojištění, takže klient si může vybrat takový druh, který nejlépe odpovídá jeho individuálním potřebám. Obecně je můžeme rozdělit do několika kategorií:

- 1) Rizikové životní pojištění - toto pojištění je sjednáno pouze pro případ určitého rizika jako je například smrt, úraz nebo třeba schopnost splácet úvěr, nezahrnuje riziko dožití.
- 2) Kapitálové životní pojištění - jde o kombinaci pojištění a spoření. Co se týče spoření, je garantována určitá míra zhodnocení. Pojištěním je pokryt jak případ smrti, tak případ dožití se konce pojistné doby.
- 3) Investiční životní pojištění - je podobné jako kapitálové životní pojištění v tom směru, že volné finanční prostředky jsou investovány. Rozdíl spočívá zejména v tom, že zpravidla není garantován výnos.
- 4) Důchodové pojištění - jde o pojištění pro případ dožití, nikoli smrti. V případě dožití také nebude poskytnuta jednorázová částka, ale roční důchod. Stále jde o druh životního pojištění, nejedná se o penzijní připojištění.

6. Financování státní sociální podpory

Státní sociální podporou se stát podílí na krytí nákladů především na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin, ale i u některých dalších sociálních událostí. Jde o sociální přerozdělení mezi nepotřebnými a potřebnými, tj. mezi vysokopříjmovými a nízkopříjmovými rodinami a mezi bezdětnými a rodinami s dětmi. Solidarita je zde vynucená státem a projevuje se velmi silně. Státní sociální podpora pomáhá rodině krýt zejména zvýšené náklady vyvolané přítomností takových osob v rodině, které dosud nejsou výdělečně činné (nezaopatřené děti), a dále řešit různé sociální situace, na něž rodina vlastními silami nestačí. Výše dávek státní sociální podpory je však vždy nižší než skutečné náklady, na které přispívá.⁴⁶

Dávky státní sociální podpory rozlišujeme na dávky poskytované v závislosti na výši příjmu (přídavek na dítě, sociální příplatek, příspěvek na bydlení) a bez ohledu na výši příjmu (rodičovský příspěvek, příspěvek na školní pomůcky, dávky pěstounské péče, porodné a pohřebné).

Systém státní sociální podpory je systém státního zaopatření a z části sociální pomoci.⁴⁷ Používá se tam, kde princip sociálního pojištění je nepoužitelný.

Náklady na státní sociální podporu hradí stát - nejen náklady na dávky samotné, ale i náklady vznikající v souvislosti s řízením o tyto dávky. Prostředky na ně získává prostřednictvím daní a jiných příjmů státního rozpočtu.

Státní sociální podpora je poskytována prostřednictvím úřadů práce (v Praze úřady městských částí) podle místa pobytu oprávněné osoby.

V roce 2006 bylo na státní sociální podpoře vyplaceno přes 34 mld. Kč, to je o něco málo přes 1 mld. víc než v roce 2005. Náklady na státní sociální podporu tedy stále rostou a i v této oblasti je nutné je pokud možno zrevidovat a odlehčit tak státnímu rozpočtu. Zejména zajistit, aby dávky státní sociální podpory nebyly zneužívány a aby byly poskytovány opravdu jen těm, kteří je potřebují.

V současné době připravovaná reforma veřejných financí počítá i se změnami v oblasti státní sociální podpory. Současný a navrhovaný stav srovnává následující tabulka.

⁴⁶ Kepková M., Státní sociální podpora, Socioklub 1997

⁴⁷ Vostatek, J., Sociální a soukromé pojištění, CODEX BOHEMIA, 1996, str. 69

NAVRHOVANÁ ZMĚNA	SOUČASNÝ STAV
Přídavek na dítě v pevné výši podle věku dítěte; nárok ale vznikne pouze rodinám s příjmy do 2,4 násobku životního minima rodiny.	Přídavek na dítě v různé výši na základě rozhodného příjmu v rodině; nárok vzniká rodinám s příjmy do 4,0 násobku životního minima rodiny.
Sociální příplatek do 2,0 násobku životního minima.	Sociální příplatek do 2,2 násobku životního minima.
Výše rodičovského příspěvku podle zvolené doby čerpání.	Rodičovský příspěvek je stejný bez ohledu na dobu čerpání.
Porodné ve výši 13.000 Kč na každé dítě.	Výše porodného je jiná u porodu jediného dítěte a u vícečetného porodu.
Dávky péstounské péče podle věku dítěte.	Dávky péstounské péče se vypočítávají z životního minima svěřeného dítěte, případně pěstouna.
Zrušení příspěvku na školní pomůcky.	Jednorázový příspěvek na školní pomůcky ve výši 1.000 Kč.
Pohřebné vyplácet pouze při vypravení pohřbu nezaopatřenému dítěti či rodiči nezaopatřeného dítěte.	Pohřebné ve výši 5.000 Kč je vypláceno při pohřbu osoby, která měla v době smrti trvalý pobyt na území ČR, nebo pokud byl pohřeb vypraven na území ČR.

Těmito úpravami systému státní sociální podpory by podle dnešních prognóz mělo být uspořeno zhruba 8, 5 mld. Kč během roku 2008.⁴⁸

⁴⁸ http://www.mpsv.cz/files/clanky/3901/MFCR_MPSV_RVF.pdf

7. Financování sociální pomoci

Sociální pomoc (sociální péče⁴⁹) jakožto součást systému sociálního zabezpečení představuje systém dávek a služeb určených občanům, kteří nejsou schopni zabezpečit své životní potřeby a péči o sebe v potřebném rozsahu, a to buď z důvodu nedostatečného příjmu, nebo vzhledem k nepříznivému zdravotnímu stavu, vysokému nebo naopak nízkému věku, společenské nepřizpůsobivosti, zvláštní životní situaci apod. Okruh osob, pro které jsou dávky sociální péče určeny, jsou rodiny s nezaopatřenými dětmi, občané zdravotně postižení a staří, občané společensky nepřizpůsobiví a občané, kteří potřebují zvláštní pomoc.

Sociální pomocí rozumíme činnost subjektů směřující k tomu, aby osobám nacházejícím se v obtížné sociální situaci, popřípadě osobám, které jsou takovou situací ohroženy, byla poskytnuta pomoc, která jim umožní tuto situaci řešit nebo alespoň zmírnit. Sociální pomoc zahrnuje také činnosti na úseku prevence sociálně patologických jevů a prevence vzniku obtížných sociálních situací a celý systém poskytování informací o možnostech řešení těchto situací osobám, které se do takových situací dostaly, dostávají nebo mohou dostat.⁵⁰

Sociální pomoc je vysoce individualizovaná. Zkoumá se životní situace konkrétního jedince a podle okolností daného případu se poskytne plnění, které by mělo této situaci odpovídat. Poskytované dávky mohou být jednorázové nebo opakující se, věcné nebo peněžité, obligatorně poskytované či poskytované fakultativně na základě uvážení.

Jde o poslední záchrannou síť sociální ochrany, pro kterou je charakteristická subsidiarita. Dávky sociální péče jsou poskytnuty až v případě, že byla využita možnost čerpat dávky z jiných systémů sociálního zabezpečení a přesto základní životní potřeby občana nejsou zabezpečeny, nebo pokud na dávky z jiných systémů nevznikl nárok.

Pro případ sociálních událostí pokrytých systémem sociální péče se neplatí pojistné. Náklady jsou hrazeny především dotacemi ze státního rozpočtu, případně z rozpočtu územně samosprávného celku nebo jiného zřizovatele zařízení, ve kterém jsou poskytovány sociální služby. Není vyloučeno, aby náklady na služby sociální péče hradil

⁴⁹ Pojmy sociální pomoc a sociální péče můžeme chápat jako synonyma. Pojem sociální pomoc je však pojmem modernějším a používanějším i v zahraničí. Klade důraz na aktivitu klienta a jeho snahu o řešení své složité životní situace, nejen na pouhé pasivní přijímání dávek.

⁵⁰ Krebs V. a kol. - Sociální politika, ASPI, 2002, str. 225

nebo se na nich podílel přímo jejich příjemce. Na organizování a financování sociální pomoci se mohou podílet také nevládní neziskové organizace, např. charita.

Úhrada služeb sociální péče přímo jejich příjemcem je nový trend ve financování sociální péče zavedený zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Zákon rozděluje sociální služby na služby bez úhrady nákladů a služby za úhradu nákladů. Bez úhrady se poskytuje sociální poradenství, raná péče, telefonická krizová pomoc, tlumočnické služby, krizová pomoc, služby následné péče, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením, terénní programy, sociální rehabilitace (kromě základních činností poskytovaných podle § 70 odst. 3 zákona), sociální služby v kontaktních centrech a nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež, služby sociálně terapeutických dílen (kromě základní činnosti poskytované podle § 67 odst. 2 písm. b) zákona), sociální služby poskytované v intervenčních centrech. Za úhradu se poskytují sociální služby v pobytových zařízeních sociálních služeb, základní činnosti u dalších druhů služeb a specificky stanovené úhrady u jednotlivých druhů služeb.

Zákon o sociálních službách u nás také nově od 1. 1. 2007 zavedl příspěvek na péči. Příspěvek je poskytován osobám v nepříznivé životní situaci, které potřebují k zajištění svých základních životních úkonů pomoc jiné fyzické osoby. Nově se zavádí koncepce, že osoba závislá na pomoci jiného, si má na základě vlastního uvážení zajistit potřebnou pomoc tak, že si sama objedná péči u poskytovatele sociálních služeb, případně u rodiny či jiné fyzické nebo právnické osoby.

Například v pobytových zařízeních sociální péče si hradí klienti ubytování, stravu a poskytnutou péči. Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, se ale zároveň snaží ochránit klienty tím, že stanoví maximální částku, kterou může zařízení chtít za ubytování (160 Kč/den) a stravu (140 Kč za celodenní stravu, 70 Kč pouze za oběd). Výše ceny za sociální služby musí být vždy stanovena ve smlouvě o poskytnutí sociálních služeb.⁵¹

Výše příspěvku na péči je odstupňována podle stupně závislosti dotyčné osoby od 2.000 do 11.000 Kč měsíčně u osob starších 18 let, respektive od 3.000 do 11.000 u osob mladších 18 let.

⁵¹ Králová J., Rážová E., Sociální služby a příspěvek na péči 2007, Nakladatelství ANAG, 2007, str. 91

Zároveň se zavedením příspěvku na péči bylo od 1. 1. 2007 zrušeno zvýšení důchodu pro bezmocnost a příspěvek při péči o blízkou nebo jinou osobu, oboje poskytované podle zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.

Náklady na příspěvek na péči se hradí ze státního rozpočtu. Odhaduje se, že celkem budou náklady na příspěvek na péči za rok 2007 činit asi 10 mld. Kč a dotace poskytovatelům sociálních služeb dalších 7 mld. Kč.⁵²

7.1. Sociální péče a zdravotní péče

Sociální služby jsou v některých případech úzce propojeny se zdravotní péčí. V nemocnicích nebo jiných typech zdravotnických lůžkových zařízení jsou často hospitalizovány osoby, u nichž si zdravotní stav hospitalizaci nevynucuje, ovšem jejich sociální situace neumožňuje propustit je do domácího ošetřování, a proto zůstávají v nemocnici. Zejména v domovech důchodců a léčebnách dlouhodobě nemocných se rozsah zdravotní péče i sociálních služeb překrývají, přestože zdroje jejich financování jsou zcela odlišné. V nemocnicích jsou doposud lékařské i sociální služby poskytovány klientům bezplatně, v zařízeních sociální péče musí klient na sociální služby přispívat. Takovýto stav samozřejmě není ideální, vede k neodůvodnitelnému zvýhodňování pacientů hospitalizovaných v nemocnicích. Nehledě na to, že jsou tak blokována lůžka, která by byla třeba pro hospitalizaci akutních případů.

Odlisný způsob financování se promítl například také do zájmů zřizovatelů o budování nových kapacit i o formy zabezpečení potřeb občanů. Např. od poloviny 90. let, kdy ministerstvo financí přestalo poskytovat dotace na budování domovů důchodců, se kapacita těchto zařízení prakticky nezvýšila.

Sociálně zdravotní péče by měla být poskytována za stejných podmínek, bez ohledu na to, zda je poskytována v zařízeních sociální péče nebo v lůžkových zdravotnických zařízeních. To snad umožní zákon o sociálních službách. Zákon počítá s možností úhrady ošetřovatelské péče, která je poskytována v zařízeních sociální péče ze zdravotního pojištění, a také možnost úhrady za poskytování sociálních služeb ve zdravotnických lůžkových zařízeních. Úhrada ošetřování v zařízeních sociální péče bude provedena na základě smluv uzavřených se zdravotními pojišťovnami.

⁵² http://www.mpsv.cz/files/clanky/3901/MFCR_MPSV_RVF.pdf

Na druhou stranu lůžková zdravotnická zařízení mají od 1. 1. 2007 možnost podat žádost o zápis do registru poskytovatelů sociálních služeb, což jim umožní chtít úhradu nákladů na poskytovanou sociálně zdravotní péči. Mimo jiné také mohou žádat a čerpat dotace ze státního rozpočtu na poskytovanou sociální péči. Dotace je pouze jeden finanční zdroj na pokrytí nákladů sociálně zdravotního lůžka v nemocnicích a dalších lůžkových zařízeních. Dalšími zdroji mají být úhrada zdravotní a ošetrovatelské péče ze zdravotního pojištění, úhrada klienta za pobyt a stravu a úhrada za sociální péči.

8. Důchodová reforma

Většina zemí vyspělého světa se musí potýkat s problémem stárnutí populace a řešit otázku udržitelnosti důchodových systémů, aby nedošlo ke zhroucení stávajícího systému a nebylo tak ohroženo vyplácení dávek v budoucnu.

Cílem reformy sociálního zabezpečení je dosáhnout:

- finanční udržitelnost systému
- snížení nákladů systému
- reakce na demografické změny

Každá země má svůj vlastní systém sociálního zabezpečení, který se formoval pod vlivem nejen historického vývoje a tradičních hodnot, ale také vlivem ekonomické a sociální situace v jednotlivých státech.

Stejně jako nelze sjednotit tyto jednotlivé systémy sociálního zabezpečení a vytvořit jediný univerzální, který by byl použitelný ve všech zemích světa, tak nelze vytvořit univerzální model důchodové reformy. Celkový charakter reformy záleží na mnoha faktorech, především aktuálním stavu důchodového systému a také postoji jednotlivých aktérů důchodové reformy, tedy politických stran, odborů a zaměstnavatelů, odborníků, mezinárodních organizací, veřejnosti a některých dalších.

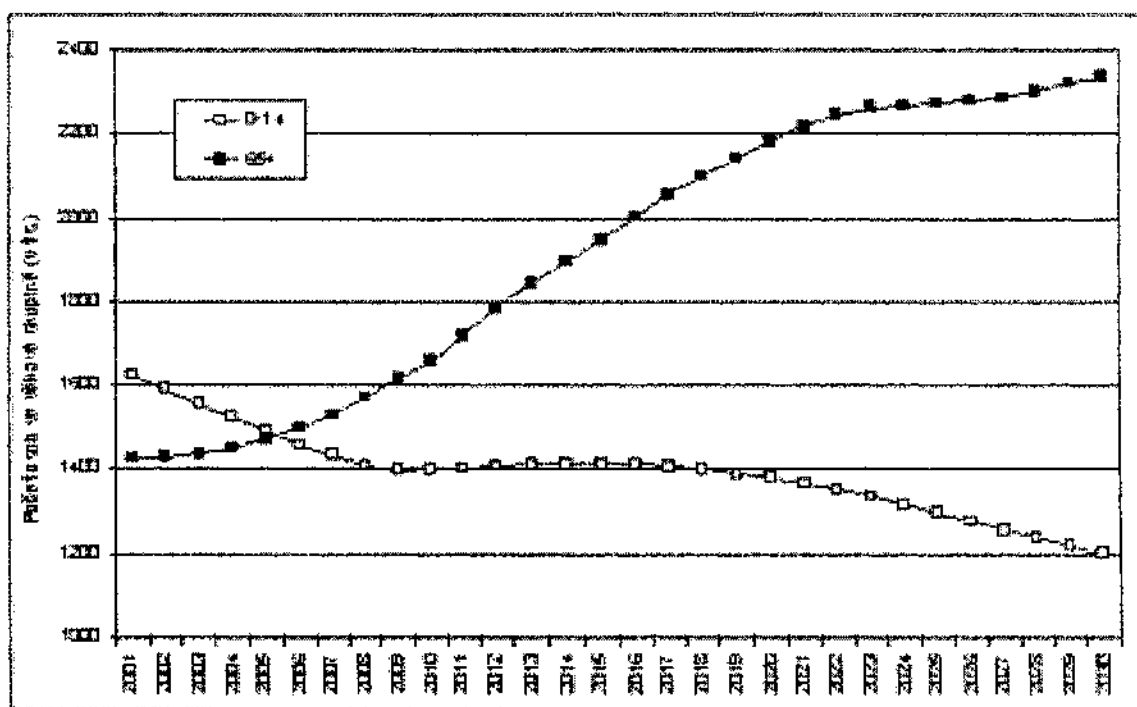
Důchodové reformy můžeme rozdělit na parametrické a systémové. Parametrické reformy spočívají v úpravě některých kritérií tak, aby se dosáhlo buď vyšších příjmů do důchodového systému nebo naopak nižších výdajů ze systému. Toho lze dosáhnout například zvyšováním věku odchodu do důchodu, snižováním dávek nebo alespoň menším růstem dávek, zvyšováním povinné doby placení příspěvků či odváděním vyšších příspěvků. Celková koncepce důchodového systému však zůstává stejná. Naopak u systémové reformy dochází ke změně celé koncepce. Může spočívat například v zavedení dalšího dobrovolného soukromého pilíře ke stávajícímu veřejnému povinnému pilíři, případně může být celý veřejný povinný pilíř financovaný průběžně zrušen a nahrazen čistě fondovým financováním.

8. 1. Důchodová reforma v České republice

8.1.1. Důvody nutnosti důchodové reformy v ČR

Jak už bylo několikrát zmíněno, vývoj demografické situace v ČR není zrovna příznivý. Prodlužuje se střední délka života, porodnost je nízká a tím pádem roste podíl osob ve vyšších věkových skupinách. To vše může ohrožovat současný důchodový systém založený na metodě průběžného financování, který je na demografickou situaci velmi citlivý.

Graf: Očekávaný vývoj počtu osob ve věku 0-14 let a 65+ do roku 2030

Zdroj: Český statistický úřad

Jedním z důvodů přikročení k reformě důchodového systému jsou obavy ze zhroucení veřejného pilíře a z toho, že účet sociálního pojištění se dostane do schodku a nebude na něm dostatek prostředků na vyplacení všech dávek. Tyto se momentálně nemusí zdát jako zcela oprávněné, v letech 2004 - 2006 byl totiž naopak účet v přebytku. Například v roce 2006 vybrala ČSSZ na pojistném na důchodové pojištění 268,5 miliard Kč, ve stejném období přitom na dávkách vyplatila 266,3 miliardy Kč. K 31. 12. 2006 tak

byl účet důchodového pojištění v přebytku 2,2 miliardy Kč. Pokud výdaje na důchodové pojištění v roce 2006 očistíme od výdajů na zálohy vyplácené na první lednové důchody roku 2007, pak byl tzv. „očištěný“ důchodový účet v přebytku cca 7 mld. Kč.⁵³ Údaje za prvních 8 měsíců letošního roku zveřejněné ČSSZ naznačují, že i letos skončí účet důchodového pojištění v přebytku (4,2 mld. Kč k 31. 8. 2007) a podobný stav se předpokládá ještě několik následujících let. Dlouhodobě je ovšem situace neudržitelná. Přestože důchodový systém momentálně nemá větší potíže, není důvod reformu odkládat.

8.1.2. Cesta k důchodové reformě

Reforma financování sociálního zabezpečení vlastně probíhá již od 90. let 20. století, nicméně dosud byly provedeny jen některé dílčí kroky, například:

- odstranění diskriminace OSVČ a zrušení preferencí v důchodovém systému,
- znovuzavedení pojistného na důchodové pojištění,
- uzákonění penzijního připojištění se státním příspěvkem, čímž došlo k vytvoření dvoupilířového systému financování důchodového zabezpečení,
- prodloužení věku odchodu do důchodu,
- zpřísnění podmínek pro předčasný odchod do důchodu,
- posílení zásluhové složky starobního důchodu,
- omezení započítávání některých náhradních dob pojištění.

Dále se navrhuje další posílení a zatraktivnění dobrovolného soukromého pilíře, vytvoření Sociální pojišťovny a odvádění příspěvků na individuální účty pojištěnců, další parametrické změny (zvýšení věku odchodu do důchodu, zvýšení povinné doby odvádění příspěvků, omezení některých náhradních dob pojištění...) a uvažuje se i o zavedení doplňkového systému podnikového zaopatření. Celý systém by měl být transparentnější a spravedlivější, měl by být posílen princip zásluhovosti a omezena mezigenerační solidarita.

Na jaře roku 2004 se předsedové parlamentních politických stran dohodli, že se pokusí hledat řešení důchodové reformy společně. Byl ustanoven tzv. Tým expertů, složený ze zástupců politických stran, ministerstva financí, ministerstva práce a sociálních věcí a Úřadu vlády.

⁵³ <http://www.cssz.cz/tisk/07/070202.asp>

Funkcí koordinátora týmu byl pověřen ekonom Vladimír Bezděk z ČNB. Protože každá politická strana měla na podobu reformy odlišné názory, úkolem týmu bylo posoudit a zhodnotit návrhy jednotlivých politických stran a zvolit neoptimálnější variantu.

V červnu 2005 tým ukončil svou činnost a své závěry předložil v Závěrečné zprávě. V první části zpráva shrnuje jednotlivé varianty, ve druhé části jsou tyto varianty navzájem porovnávány. V závěru zpráva shrnuje postřehy, komentáře a názory týmu na problematiku důchodové reformy v ČR.

Každá politická strana má o ideální podobě důchodové reformy jinou představu.

ČSSD vidí řešení v zachování systému průběžného financování doplněného o individuální účty, na kterých bude monitorováno, kolik každý účastník odvedl na pojistném na důchodové pojištění. Postupně by měly mít prostředky na individuálním účtu stále větší vliv na výpočet výše důchodu, až by od roku 2040 byly důchody vypočítávány výhradně na základě individuálních účtů. Státem by byl garantován minimální důchod, jehož výše by byla vázána na životní minimum.

Zároveň ČSSD počítá s parametrickými úpravami jako zvýšení věku odchodu do důchodu na 65 let a zvýšení sazby pojistného.⁵⁴

Varianta KDU-ČSL počítá se zavedením fondového financování s možností se částečně vyvázat ze státního veřejného pilíře. Část pojistného⁵⁵ by tak byla odváděna místo do státního pilíře do fondového pilíře. Pro některé kategorie osob by také mohla být nižší sazba pojistného, například pro rodiče vychovávající děti nebo pro osoby, které dosáhly důchodového věku. V tomto opatření lze vidět snahu podporovat rodiny s dětmi a snahu motivovat k pozdějšímu odchodu z trhu práce. Pokles příjmů státního rozpočtu, který by v důsledku změn nastal, by měl být vyrovnán pomocí zvýšení sazby DPH.

Kromě zavedení fondového pilíře i varianta KDU-ČSL počítá s parametrickými úpravami - zvýšením důchodového věku na 65 let pro muže a bezdětné ženy a úpravou redukčních hranic pro výpočet výše důchodů.

Současnou podobu státního veřejného a průběžně financovaného pilíře by zachovala KSČM, pouze by přistoupila k parametrickým úpravám systému zaměřeným na posílení příjmové stránky důchodového systému. Počítá se zvýšením důchodového věku na 65 let a zvýšením procentní sazby pojistného. Osobám samostatně výdělečně činným by se navíc měl zvýšit i minimální vyměřovací základ a nadále by byly povinny odvádět pojistné

⁵⁴ Došlo by k převodu pojistného na státní politiku zaměstnanosti (1,6 %) do důchodového systému. Celková výše pojistného na důchodové pojištění by tedy měla být 29,6 %.

⁵⁵ Celkové pojistné na důchodové pojištění by mělo být 28 % z hrubé mzdy, z čehož 20 % by připadalo na starobní důchody a 8 % na nestarobní důchody.

minimálně z průměrné mzdy. OSVČ totiž díky tomu, že si mohou samy upravovat svůj vyměřovací základ, do systému v současnosti odvádějí mnohem méně než zaměstnanci, čímž vzniká OSVČ vůči zaměstnancům zvýhodnění.

Kromě toho by se na financování důchodového pojištění podílel i stát svými příspěvky. Prostředky na ně navrhuje KSČM získat z části výnosu spotřebních daní a dále zrušením příspěvku na penzijní připojištění a jeho převedení do důchodového systému.⁵⁶

Takto dosažená finanční stabilita by však byla pouze dočasná, podle prognóz Bezděkovy skupiny by se systém už asi v roce 2035 dostal do trvalého deficitu.

ODS navrhuje zavést rovný důchod poskytovaný ze současného průběžně financovaného pilíře. Měl by být poskytován všem občanům České republiky, kteří dosáhnou důchodového věku,⁵⁷ avšak pouze ve výši 20 % průměrné mzdy. Další prostředky by si měl každý občan zajistit sám spořením či investováním. Sazba pojistného na starobní důchody by měla klesnout z 20 % na 12 % a tento rozdíl by měl být použit právě k individuálnímu spoření na důchod. Je však otázka, jestli se všichni zachovají zodpovědně a na stáří si dobrovolně vytvoří dostatečnou finanční rezervu.

Řešení navrhované US-DEU spočívá v možnosti částečného vyvázání ze státního pilíře a parametrických úpravách. Věk odchodu do důchodu by měl být postupně zvýšen až na 67 let. Ušetřit se mělo také na snížení výše nestarobních důchodů.⁵⁸

Částečné vyvázání ze státního pilíře by znamenalo, že do kapitálového pilíře by byly odváděny 3 % z celkové částky pojistného. Kromě toho by ale ti, kteří se rozhodli vyvázat, museli odvádět na své individuální účty dalších 6 % z vlastních úspor. Tím by se zvýšila jejich pojistná sazba na celkem 34 %. Očekává se, že za těchto podmínek by se mohlo vyvázat asi 50 % mužů. Pro ženy ale stále zůstane výhodnější zůstat v PAYG systému, kde se uplatňuje silněji princip solidarity. Výhoda spočívá také v tom, že státní pilíř ženám na rozdíl od kapitálového pilíře dává možnost započítat si náhradní doby pojištění za péči o dítě. I vzhledem k obecně vyšší době dožití je pro ně výhodnější čerpat důchod pouze ze státního pilíře, který nerozlišuje výpočet důchodů podle pohlaví.

Návrhy politických stran jsou tedy dosti odlišné. Podle slov samotného Bezděka však ideální důchodový systém neexistuje a nelze nalézt takový systém, který by vyhovoval

⁵⁶ Např. v roce 2006 bylo ze státního rozpočtu vyplaceno na státním příspěvku na penzijní připojištění přes 4 mld. Kč.

⁵⁷ Důchodový věk by se měl postupně neustále zvyšovat, až by kolem roku 2100 dosáhl přibližně 71 let pro muže i ženy.

⁵⁸ Výše nově přiznaných plných i částečných invalidních důchodů by byla o 10 % nižší a výše nově přiznaných pozůstalostních důchodů by byla snížena o 5 %.

všem. K cíli vedou různé cesty, nedá se říct, že jen jediná je správná a ostatní jsou špatné. Vždy záleží na tom, jaká kritéria jsou zvolena.

Další dokument z oblasti důchodového zabezpečení vypracovalo Ministerstvo práce a sociálních věcí. Jedná se o Národní strategickou zprávu o přiměřených a udržitelných důchodech (červen 2005). Zpráva informuje o českém důchodovém systému ve třech hlavních oblastech - o přiměřenosti důchodů, finanční udržitelnosti důchodových systémů a modernizaci důchodových systémů.

Zpráva přináší poměrně optimistické závěry. Vyplývá z ní, že průměrný starobní důchod byl v roce 2004 na úrovni 44 % průměrné hrubé mzdy (57 % průměrné čisté mzdy). Současná situace českých důchodců je hodnocena pozitivně, pod hranici chudoby jsou pouze 4,4 % osob starších 60 let a 6,6 % osob ve věku nad 75 let.

V oblasti přiměřenosti důchodů by ale mohlo dojít k negativnímu vývoji. Hlavní problém je spatřován v solidaritě a její míře. Solidarita charakteristická pro současný důchodový systém by mohla mít negativní dopad na osoby s nadprůměrnými příjmy, kterým se do výše důchodu promítne mnohem menší procentuální část příjmů, které pobíraly před odchodem do důchodu, než u lidí s příjmy nízkými. To by mohlo motivovat osoby s vysokými příjmy ke snaze vyhýbat se odvodu pojistného, což by s sebou neslo i snížení příjmů důchodového systému.

8.1.3. Tři etapy důchodové reformy

Současný systém důchodového zabezpečení je díky provedeným parametrickým úpravám stabilizovaný na zhruba 15 - 20 let.⁵⁹ Tyto změny byly nutné, samy o sobě však do budoucna nepostačující. Kromě parametrických úprav se plánuje i systémová reforma. Navrhovaná výrazná změna důchodového systému by měla probíhat ve třech etapách.⁶⁰

První etapa

Během 1. etapy by mělo být pokračováno v parametrických změnách veřejného pilíře důchodového zabezpečení. Navrhuje se:

- postupné zvyšování věkové hranice odchodu do důchodu až na 65 let pro muže i ženy

⁵⁹ <http://www.mpsv.cz/files/clanky/1440/170605.pdf>

⁶⁰ <http://www.mpsv.cz/files/clanky/4321/26062007.pdf>

- stejná věková hranice žen a mužů pro trvalý nárok na vdovský a vdovecký důchod
- postupné prodloužení nutné doby pojištění pro nárok na důchod až na 35 let (včetně náhradních dob pojištění), resp. 20 let
- omezení zápočtu náhradních dob pojištění pro nárok na starobní důchod na 80 % (s výjimkou péče o dítě do 4 let a závislé osoby)
- zavedení třístupňové invalidity
- odstupňování procentní sazby za každý celý rok pojištění u invalidních důchodů podle stupně invalidity
- změna invalidního důchodu na starobní po dovršení 65 let
- zvyšování procentní výměry starobního důchodu i za dobu výdělečné činnosti při souběžném pobírání poloviny starobního důchodu a zrušení podmínky sjednání pracovněprávního vztahu nejvýše na jeden rok pro nárok na výplatu starobního důchodu.

Růst věkové hranice odchodu do důchodu je bohužel nezbytnou podmínkou jakékoli důchodové reformy. Navrhovaný důchodový věk 65 let se sice zdá na první pohled, zvláště vzhledem k současnému důchodovému věku, poměrně vysoký, ale na druhou stranu je již dnes zaveden v mnoha evropských státech.⁶¹ V některých zemích se dokonce uvažuje ještě o dalším zvýšení věkové hranice odchodu do důchodu. Odpovídá to prodlužujícímu se věku dožití.

Na vývoj demografické situace a prodlužování střední délky života reaguje také návrh zvýšit povinnou dobu pojištění na 35 let. Z toho by mohly činit náhradní doby maximálně 5 let. Je sice pravda, že průměrná doba pojištění je dnes asi 40 let, takže zvýšení z 25 na 35 let by neměl být větší problém, nicméně toto opatření by mohlo mít negativní dopad na ženy, které budou vychovávat více dětí, neboť doba péče o děti nad 5 let se jim při posuzování nároku na důchod nezohlední. V situaci, kdy by žena nejprve studovala a později přerušila pracovní kariéru kvůli výchově svých dětí, by mohlo být složité získat potřebnou dobu pojištění. Bylo by tedy možná vhodnější alespoň ncomezovat započítávání náhradních dob pouze na 5 let.

Co se týče náhradních dob pojištění, je jejich rozsah v současnosti skutečně velmi široký. Náhradní doby dokonce tvoří až 25 % všech dob započítatelných do důchodového

⁶¹ Například v Belgii, Irsku, Finsku, Německu, Španělsku, Nizozemí, Portugalsku nebo Lucembursku.

pojištění. Přestože za tyto doby není odváděno žádné pojistné, pozitivně se odrážejí ve výši důchodu. Návrh zápočtu pouze 80 % těchto náhradních dob se tedy jeví jako rozumný. Rozporuplné se ale zdá úplné zrušení doby studia jako náhradní doby pojištění. Kvalifikovaná příprava na budoucí povolání by měla být spíše podporována. Jelikož podpora studia je v zájmu státu, mohla by být zavedena například platba státu za tuto náhradní dobu, podobně jako stát platí pojistné na zdravotní pojištění za některé kategorie osob.

K setrvání na trhu práce i po dosažení důchodového věku má motivovat možnost souběhu ekonomické činnosti a pobírání poloviny starobního důchodu. Zároveň by měla být zrušena podmínka, že takovýto pracovněprávní vztah může být sjednán nejdéle na dobu jednoho roku. Tato další výdělečná činnost, ze které by samozřejmě bylo odváděno pojistné na sociální zabezpečení, by dále znamenala zvýšení procentní výměry důchodu o 1,5 % výpočtového základu za každých 180 dní výdělečné činnosti.

Navrhovaná změna znamená oproti současné úpravě výrazné zlepšení pro osoby po dosažení věkové hranice odchodu do důchodu, které se rozhodnou pokračovat v ekonomicky aktivním životě. Podle dnes platné právní úpravy je sice možné i nadále zůstat na trhu práce, čímž se i zvyšuje procentní výměra důchodu, nicméně bez současného pobírání důchodu. Druhou možností je pobírání důchodu při pokračování ve výdělečné činnosti za splnění zákonných podmínek, avšak v tomto případě se už důchodové nároky nezvyšují.

Reforma se musí dotknout i nestarobních důchodů, na které jde asi 30 % celkových výdajů důchodového systému, což jistě není zanedbatelné. Pokud by na ně nebylo pamatováno a upraveny by byly jen starobní důchody, mohlo by dojít k situaci, kdy by bylo výhodnější pobírat například invalidní důchod místo starobního a mohlo by dojít ke zneužívání invalidních důchodů. Zabránit tomuto zneužívání by mohlo uzákonění automatické změny invalidního důchodu na starobní po dosažení statutární hranice důchodového věku.

Navrhuje se rovněž větší rozlišení invalidity na tři stupně namísto současné částečné a plné invalidity. Změna spočívá v podstatě v rozdělení dnešní částečné invalidity na dva stupně a snížení invalidního důchodu osobám v prvním (nejnižším) stupni. Podle předpokladů by do prvního stupně mělo být zařazeno přibližně 75% dnešních částečně invalidních důchodců.⁶²

⁶² <http://www.zmenyprobudoucnost.cz/prectete-si/duchody/zavedeni-tristupnove-invalidity.aspx>

V září a říjnu 2007 bylo vypracováno paragrafované znění návrhu zákona, kterým by měly být provedeny příslušné změny a ve kterém bylo již přihlédnuto k výsledkům připomínkového řízení.

U většiny navrhovaných změn existuje většinová shoda politických stran, problematickými se však ukazují opatření navrhuující prodloužení potřebné doby pojištění na 35, resp. 20 roků, přehodnocení definice plné a částečné invalidity, jednotná hranice odchodu do důchodu pro ženy i muže v 65 letech a zrušení doby studia jako náhradní doby pojištění. K těmto opatřením tedy ještě budou zpracována alternativní řešení.

Materiál je nyní projednáván politickou komisí pro důchodovou reformu. Projednání a schválení Parlamentem se předpokládá během roku 2008.

Druhá etapa

2. etapa by se měla týkat financování jednak veřejného pilíře důchodového zabezpečení, ale také některých otázek penzijního připojištění a životního pojištění.

Předpokládá se:

- zavedení plateb státu za náhradní doby pojištění (podobně jako platba pojistného na veřejné zdravotní pojištění za státní pojištěnce)
- vytvoření finanční rezervy pro důchodovou reformu
- oddělení financování základního důchodového pojištění od státního rozpočtu (vytvoření důchodového fondu)
- oddělení majetku akcionářů a klientů penzijního připojištění
- možnost různě zaměřených penzijních plánů
- vyšší státní příspěvky na penzijní připojištění
- podpora přispívání zaměstnavatelů na penzijní připojištění svých zaměstnanců
- podpora čerpání doživotních penzí z penzijního připojištění místo jednorázových výběrů

U některých bodů (zejména zavedení plateb státu za náhradní doby pojištění, vytvoření finanční rezervy pro důchodovou reformu a vytvoření důchodového fondu) již ministerstvo práce a sociálních věcí zpracovalo základní výchozí úvahy o možnostech jejich řešení.

Pro posouzení změn v oblasti penzijního připojištění a životního pojištění byla v prosinci 2006 vytvořena Ministerstvem financí ČR pracovní skupina složená ze zástupců

ministerstva financí, ministerstva práce a sociálních věcí, ČNB a Asociace penzijních fondů ČR.

Třetí etapa

V rámci třetí etapy se zvažuje zavedení dobrovolného soukromého pilíře důchodového systému spojeného s možností vystoupit ze základního důchodového pojištění (tzv. opt-out). To znamená, že pojištěnci si budou moci zvolit, zda budou odvádět své příspěvky pouze do státního pilíře, nebo část příspěvků odvedou do soukromého pilíře.

Výchozím materiálem pro práci na této etapě je Závěrečná zpráva Výkonného týmu vedeného V. Bezděkem. Předpokládá se, že koncepce by měla být hotová během roku 2008 a příslušná právní úprava během roku 2009.

8.1.4. Financování důchodové reformy

Jednou ze základních otázek úspěšného provedení důchodové reformy je otázka jejího financování. V září 2007 schválila vláda návrh novely zákona o rozpočtových pravidlech, kterou se má transformovat dosavadní zvláštní účet důchodového pojištění na tzv. zvláštní účet rezervy pro důchodovou reformu. Na tento účet budou plynout kladné rozdíly mezi vybraným pojistným (včetně penále a pokut) a výdaji na výplatu důchodů (včetně výdajů spojených s výběrem pojistného). Volné prostředky bude možno použít k investování, ovšem pouze do nerizikových dluhopisů. Z takto získaných zdrojů by měla být financována důchodová reforma v ČR.

8.2. Důchodová reforma na Slovensku

K důchodové reformě Slovensko přistoupilo samozřejmě zejména z toho důvodu, že ho k tomu nutil nepříznivý demografický vývoj, nebyl to však důvod jediný. Systém průběžného financování byl už dlouho kritizován pro svou nespravedlnost. Výše všech důchodu byla totiž přibližně stejná, bez ohledu na výši odvedených příspěvků. Při výpočtu se vycházelo jen z 5 nejlepších z posledních 10 let před odchodem do důchodu. Navíc byla stanovena maximální výše důchodu.

8.2.1. Nový důchodový systém

1. 1. 2004 nabyli účinnosti nový zákon o sociálním pojištění, který zavedl nový důchodový systém. Tento systém tvoří tři pilíře.

První pilíř

Prvním pilířem zůstává základní důchodový systém financovaný průběžně. Účastní se ho zaměstnavatelé a všichni ekonomicky aktivní občané, kteří povinně odvádí ze mzdy pojistné. Přesto došlo k některým změnám, které se týkají především spravedlnosti systému. Při výpočtu starobních důchodů se nyní více bere v úvahu počet odpracovaných let a příjem občana za celý aktivní život. Kromě starobních důchodů jsou z prvního pilíře vypláceny i pozůstalostní a invalidní důchody.

Novinkou je také zvýhodnění rodin s dětmi v důchodovém systému. Za každé nezaopatřené dítě si jeden z rodičů může snížit příspěvky do prvního pilíře o 0,5 %. Důvodem tohoto zvýhodnění je fakt, že rodina, která vychovává děti, má větší náklady než rodina bezdětná. Přitom ale právě tyto děti budou jednou přispívat na důchody nejen svých rodičů, ale i osob bezdětných. Slováci tedy považovali za správné tímto způsobem zvýhodnit rodiče.

Další změny důchodového systému spočívají ve zvýšení důchodového věku, automatickém zvyšování důchodů podle vývoje mezd a cen v předcházejícím roce, změně výpočtu starobního a invalidního důchodu, zavedení předčasného starobního důchodu, umožnění souběhu důchodu a ekonomické činnosti, zrušení minimálního příjmu důchodců a zrovnoprávnění podmínek vdovského a vdoveckého důchodu.

Druhý pilíř

Druhý pilíř byl zaveden 1. 1. 2005. Jde o soukromý pilíř financovaný kapitálově. Spočívá ve vytvoření osobních důchodových účtů u vybrané správcovské společnosti, na které je odváděna část pojistného. Volné finanční prostředky soustředěné na těchto účtech může důchodová správcovská společnost investovat a v ideálním případě by je měla maximálně zhodnocovat. Peníze na osobním důchodovém účtu jsou majetkem konkrétního člověka a v případě jeho úmrtí se stanou předmětem dědictví.

Třetí pilíř

Účast ve třetím pilíři je dobrovolná. Pokud se občan rozhodne k dalšímu soukromému spoření na stáří, může využít také daňové zvýhodnění a příspěvky zaměstnavatele, který obvykle přispívá stejnou měrou jako účastník.

Od 1. 1. 2005 do 30. 6. 2006 se většina Slováků v aktivním věku mohla rozhodnout, zda bude dostávat svůj starobní důchod z jednoho či dvou pilířů důchodového systému.

První možnost je zůstat pouze v prvním pilíři. V takovém případě bude nadále odváděno pojistné (18 % ze mzdy⁶³) jedině Sociálnej poisťovně. Celý starobní důchod bude poskytován výlučně z prvního pilíře. Jedinou změnou oproti předreformovému stavu je spravedlivější výpočet důchodu zohledňující počet odpracovaných let a příjem za celý pracovní život.

Druhou možností je zapojení se do druhého pilíře. Celková výše pojistného zůstává stejná (18%), ale jeho část jde na osobní důchodový účet (9%) a část je odvedena Sociálnej poisťovně (9%). Pojistné je tedy rozděleno mezi první a druhý pilíř. Osoba pak bude dostávat důchod z obou pilířů.

Možnost volby mezi těmito variantami měli všichni občané od 16 let věku. Mladší a osoby vstupující na trh práce od 1. 1. 2005 se budou druhého pilíře účastnit automaticky. Vstup do druhého pilíře je však nutné pečlivě zvážit, neboť ne pro všechny je to výhodné. Nevyplatí se osobám ve věku blízkém důchodovému věku, v druhém pilíři musí totiž účastník spořit minimálně 10 let před odchodem do důchodu, jinak nárok na důchod z druhého pilíře vůbec nevznikne a občan by dostával důchod pouze z prvního pilíře, který by ale samozřejmě byl snížený. Podle teoretických výpočtů se však vstup do druhého pilíře

⁶³ Na Slovensku se zvlášť platí pojištění na invalidní důchody - 6% ze mzdy, a 4,7% do nově vytvořeného rezervního fondu sloužícího pro financování reformy. Výše tohoto pojistného je stejná jak pro osoby účastníci se pouze prvního pilíře, tak pro osoby účastníci se obou pilířů.

vyplatí až těm, kteří se ho budou účastnit minimálně 18 - 20 let, někteří odborníci hovoří dokonce o 30 letech.

8.2.2. Odchod do důchodu

Zákonem stanovený důchodový věk se postupně zvyšuje na 62 let pro muže i ženy. Bude ovšem umožněno odejít do důchodu dříve, nebo i později.

Předčasný odchod do důchodu bude ale znevýhodněn, důchod bude snížen o 0,5 % za každých 30 dní chybějících do dosažení důchodového věku. Dále musí být splněna podmínka, že účastník musí odvádět Sociálnej poisťovne příspěvky minimálně 10 let, aby mu vznikl nárok na důchod. Vypočítaná výše starobního důchodu musí být vyšší než 1,2 násobku životního minima, jinak odchod do předčasného důchodu rovněž nebude možný.

Pozdější odchod do důchodu bude naopak zvýhodněn. Důchodci můžou bez omezení zároveň pracovat i pobírat důchod. Z výdělečné činnosti musí ovšem odvádět pojistné, to se jim ale pozitivně odrazí na výši důchodu.

8.2.3. Důchodové správcovské společnosti

Pro realizaci druhého pilíře byly zavedeny důchodové správcovské společnosti (DSS). Jde o soukromé akciové společnosti, které mají spravovat prostředky na osobních důchodových účtech. K tomuto účelu je jejich povinností vytvořit tři důchodové fondy.

Každá společnost potřebuje ke své činnosti licenci od Úřadu pro finanční trh. Zákon stanoví podmínky pro získání licence: základní jmění ve výši minimálně 300 mil. SK, přehledné úzké vazby ve finanční skupině, do které společnost patří, akcionáři společnosti musí být schopny překlenout případnou nepříznivou finanční situaci, výběr depozitáře, odborná způsobilost managementu a další. DSS jsou státem regulovány velmi přísně.

V SR působí několik správcovských společností:

- AEGON d.s.s.
- Allianz - Slovenská d.s.s.
- AXA d.s.s. (původně Credit suisse life & Pensions d.s.s.)
- ČSOB d.s.s.
- ING d.s.s.
- VÚB Generali d.s.s

Původně byla udělena licence celkem 8 důchodových správcovským společnostem, některé z nich však zanikly a některé byly sloučeny.

Hlavním úkolem DSS je vést osobní důchodové účty. Prostředky na těchto účtech jsou určeny pouze na výplatu důchodu, a proto tedy není možné je vybrat v průběhu aktivního života. Existují dva způsoby pobírání důchodu:

- doživotní důchod – veškeré prostředky na osobním důchodovém účtu budou převedeny do zvolené životní pojišťovny a přestanou být majetkem účastníka. Pojišťovna na základě smíšených úmrtnostních tabulek vypočítá výši důchodu, který bude účastníkovi doživotně vyplácen.
- programový výběr s doživotním důchodem – životní pojišťovna vypočítá důchod jako v prvním případě, ale v minimální zákonem stanovené výši (0,6 násobek životního minima). Tento důchod mu bude doživotně vyplácen. Zbytek úspor na osobním účtu zůstane majetkem účastníka a může být postupně vybírán.

Peníze na osobních důchodových účtech plně garantuje stát.

Poplatek za vedení osobního důchodového účtu činí 1 % z každého zaplaceného příspěvku. Poplatek za správu aktiv v důchodovém fondu je max. 0,08 % měsíčně z čisté hodnoty majetku v důchodovém fondu. Poplatek se ale platí pouze v průběhu prvních třech let od začátku činnosti DSS.

Zákon dále ukládá správcovským společnostem povinnost během 18 měsíců od svého vzniku získat alespoň 50 000 klientů ve všech třech fondech. V opačném případě Úřad pro finanční trh uvalí nucenou správu. Klientů by se tato nepříjemná situace ale neměla dotknout, v případě odebrání licence by byli převedeni k jiné DSS.

8.2.4. Investování prostředků

DSS investuje prostředky na důchodových účtech prostřednictvím účastníkem vybraného důchodového fondu. S investováním je vždy spojené riziko, přičemž platí, že čím vyšší riziko, tím větší výnos. Hrozí však, že prostředky, které byly na účet vloženy, pak účastník nedostanete v plné výši. Proto každá DSS musí spravovat tři druhy fondů.

Typ fondu	Portfolio	Míra rizika	Pro koho je určen
Růstový fond	Až 80 %	Vysoké	Mladší občané, kteří chtějí výrazné zhodnocení, minimálně 15 let do důchodu
Vyvážený fond	Max. 50 % akcie, zbytek dluhopisy nebo vklady u bank	Střední	Občané ve středním věku, kteří mají minimálně 7 let do důchodu
Konzervativní fond	100 % dluhopisy a vklady u bank	Nejmenší	Občané, kteří mají do důchodu méně než 7 let

Zdroj: Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny SR

Zákon určuje, že každý fond musí investovat do několika desítek až stovek cenných papírů v různých společnostech a státech. Toto rozložení portfolio umožňuje rozložit riziko a zároveň dosáhnout maximálního výnosu.

Velmi důležité je, že v období 24 měsíců existence fondu nesmí být jeho průměrný výnos nižší než 50 % u růstového fondu, 70 % u vyváženého a 90 % u konzervativního fondu průměrného výnosu konkurence u stejného druhu fondu. Tím je posílena ochrana klientů DSS.

Stav na osobním účtu je možné sledovat prostřednictvím webových stránek. Každý rok je také DSS povinna bezplatně zasílat roční výpisu z účtu.

8.2.5. Úloha Sociální pojišťovny ve druhém pilíři

Sociální pojišťovna vede centrální registr smluv s DSS. Každý občan může mít uzavřenou pouze jednu smlouvu. Správcovskou společnost je možné změnit, nejdříve však po uplynutí jednoho roku od podepsání první smlouvy, další změna je možná vždy po půl roce od poslední změny.

Sociální pojišťovna také pro DSS vybírá příspěvky na osobní účty, vymáhá pohledávky a zasílá upomínky. Z počátku se to neobešlo bez problémů, došlo dokonce k problémům s posláním peněz do druhého pilíře na osobní účty v DSS.

8.2.6. Problémy reformy

Se zavedením nového důchodového systému dojde ke snížení příjmů státního rozpočtu vlivem odlivu části příspěvků do druhého pilíře. Tento deficit by měl být pokryt prostředky získanými z privatizace. Bude ale v budoucnu v prvním pilíři dostatek prostředků na výplatu důchodů?

Ani výše důchodů z druhého pilíře není jistá. Bude záležet na tom, jak se bude vyvíjet finanční trh a jak dokážou DSS prostředky investovat. Vzhledem k inflaci, vložení všech prostředků do rizikového fondu nebo vysokých administrativních nákladů na správu individuálních kont, může nastat situace, že účastník na konci dostane vlastně méně, než vložil.

Problémy se mohou objevit také až následně v době, kdy se budou mít začít vyplácet první důchody z druhého pilíře. Při jejich výpočtu se má vycházet z jednotných úmrtnostních tabulek. Ženy se ale průměrně dožívají vyššího věku, a proto si nejspíše zvolí výplatu doživotního důchodu, zatímco muži budou preferovat programový výběr s nejnižší možnou doživotní penzí. Tyto úvahy vedou k obavám životních pojišťoven z toho, že z těchto důvodů budou muset vyplácet víc prostředků, než od klientů opravdu získají. Směrnice EU ovšem zakazují jakoukoli diskriminaci na základě pohlaví, proto bylo nutné v právní úpravě zakotvit použití jednotných úmrtnostních tabulek pro muže i ženy. Očekává se však, že než dojde k vyplácení prvních důchodů, dojde ke změně v zákoně.

9. Závěr

O tématu financování sociálního zabezpečení a nutnosti reforem v této oblasti se v České republice hovoří již několik let. Opatření ovšem nejsou populární, neboť celá oblast je velmi citlivá, a tak není jednoduché změny prosadit. K realizaci zásadních změn systému by navíc bylo třeba konsensu napříč celým politickým spektrem, což se v současnosti jeví jako závažný problém.

Některé dílčí úpravy systému se přesto podařilo prosadit. Česká republika byla dokonce jednou z prvních zemí střední a východní Evropy, kde bylo uzákoněno postupné zvyšování věkové hranice odchodu do důchodu nebo penzijní připojištění.

V dalším vývoji nás ovšem okolní státy předstihly. K důchodové reformě již přikročilo Slovensko, Polsko, Maďarsko, Lotyšsko, Estonsko i Litva. Je samozřejmé, že se při jejím provádění objevily problémy. Některé nedostatky nových úprav důchodových systémů se po zavedení do praktického života možná ještě projeví. To ovšem může být při přípravě důchodové reformy v ČR jistá výhoda. Máme tak šanci poučit se ze zkušeností okolních států, se kterými nás navíc spojuje společný nebo alespoň podobný historický vývoj a stejná výchozí situace. Můžeme se tak vyvarovat některých chyb.

Současná právní úprava důchodového pojištění (zákon č. 155/1995 Sb.) dokázala současný důchodový systém v ČR stabilizovat na několik let, především díky uzákonění některých parametrických úprav, z nichž nejvýznamnější jsou prodlužování věku, ve kterém vznikne nárok na důchod, prodlužování rozhodného období, za které jsou zjišťovány příjmy pro účely výpočtu výše důchodů, nebo omezení některých dob pojištění. Vše se navíc děje postupně, bez dramatických skoků.

I přes to bude nutné v parametrických úpravách pokračovat. Systém bohužel nelze upravit tak, aby byla zachována nízká hranice věku odchodu do důchodu, vysoké důchody a nízká sazba pojistného zároveň. Vždy to bude „něco za něco“ a v některých oblastech bude nutné učinit ústupky. V podstatě lze shrnout, že aby se dosáhlo stabilizace důchodového systému, je nutné buď zvýšit věkovou hranici odchodu do důchodu, snížit výši důchodů (nebo alespoň snížit míru valorizace) nebo zvýšit sazbu pojistného.

Zejména bude nezbytné ještě dále posunout věk odchodu do důchodu. To bude mít pro systém dvojitý pozitivní dopad - jednak se zvýší počet osob, které budou odvádět pojistné na sociální zabezpečení, a jednak se sníží počet příjemců dávek. Tato varianta je podle mého názoru lepší, než vyrovnávat deficit důchodového systému zvyšováním sazby

pojistného a tak ještě více daňově zatížit poplatníky pojistného, což by zároveň mohlo mít negativní dopad na trh práce. Radikálnější snížení výše důchodů by zase mohlo mít za následek pokles životní úrovně důchodců a vyšší riziko propadu pod hranici chudoby. Snížily by se tak možná náklady důchodového systému, ale zase by se zvýšily náklady státního rozpočtu v jiných oblastech, například výdaje na pomoc v hmotné nouzi.

Bez parametrických úprav (zejména zvýšení důchodového věku) se tedy žádná důchodová reforma neobejde.

Složitější je otázka systémové důchodové reformy. Přes časté kritiky průběžného financování není možné v současné době tuto metodu zcela opustit. V okolních státech provedené reformy důchodových systémů jsou toho důkazem. Tyto reformy spočívaly jednak v parametrických úpravách systému, jednak v zavedení doplňkových důchodových systémů, původní základní průběžně financovaný systém však byl vždy zachován.

Existuje hned několik důvodů, proč by v našich podmínkách nebylo vhodné přistoupit k čistě fondovému financování. Za prvé pro fungování kapitálových fondů je nutná určitá doba, po kterou v nich jsou shromažďovány příspěvky od účastníků, než může být započato s vyplácením dávek. Při současném zrušení základního důchodového systému by si lidé ve věku blízkém důchodovému věku nestačili nastřídat na svých individuálních účtech dostatek finančních prostředků. Lidé v již důchodovém věku by ztratili nárok na dávky, přestože celý život odváděli příspěvky na důchodové pojištění.

Dalším argumentem proti přechodu ze systému průběžného financování na plně kapitálové financování jsou náklady spojené s prováděním a realizací sociálního zabezpečení. Ze zkušeností vyplývá, že náklady na provoz druhého a třetího pilíře jsou daleko vyšší než náklady na provoz základního veřejného pilíře.

Nepříjemná je také v systému kapitálového financování nejistota, jaká bude reálná hodnota v budoucnosti vyplácených dávek. Dobrým hospodařením fondů lze vložené prostředky zhodnotit, je však otázkou, jestli bude zisk vyšší než inflace. Systém průběžného financování se s inflací umí vyrovnat lépe. Se zvyšujícími se cenami obvykle porostou i mzdy a tím i odváděné pojistné na sociální zabezpečení, což umožní vyplatit více na dávkách.

Systém PAYG, který je dnes v ČR při financování sociálního zabezpečení dominantní, se ukazuje jako vhodný a léty prověřený systém. Je univerzální a pokrývá téměř 100% populace. Má ovšem i své nedostatky, zejména vysokou míru solidarity a velkou citlivost na demografický vývoj. Početně silné generace jsou znevýhodněny a zatíženy hned dvakrát. Nejprve když platí příspěvky na sociální zabezpečení, které pak

umožňují poskytovat předchozím generacím vyšší dávky, podruhé pak když tato generace sama odejde z ekonomicky aktivního života a jejich dávky musí financovat početně slabší generace, což vede k deficitům v důchodovém systému a případnému snižování dávek.

Jako řešení se tedy jeví najít vhodnou kombinaci mezi systémem průběžného a kapitálového financování, využít klady obou systémů a naopak potlačit jejich negativní stránky.

Kromě povinného důchodového zabezpečení existuje řada dalších možností zabezpečení se na stáří a pro případ dalších sociálních událostí, které jsou založeny na soukromém spoření či pojištění. Nejvýznamnějšími jsou penzijní připojištění a životní pojištění.

Zákon o penzijním připojištění zavedl doplňkový systém financování sociálního zabezpečení. Nastavil ho velmi výhodně. Podpora penzijního připojištění ze strany státu, zejména výše státního příspěvku, nemá v evropských státech obdoby. Zanedbatelné nejsou ani daňové výhody. Navzdory tomu zájem o penzijní připojištění není takový, jak by bylo optimální. Do budoucna se tedy uvažuje ještě o dalším zatraktivnění a motivaci k většímu a dlouhodobějšímu spoření. Řešit se musí také otázka oddělení majetku fondů od majetku účastníků. Toto opatření by mělo přispět k větší bezpečnosti vkladů klientů penzijních fondů.

Životní pojištění má sice primárně jiný účel než zabezpečení ve stáří, ale i takto ho lze využít. I když zde podpora státu není tak silná jako u penzijního připojištění, lze ji spatřovat zejména v daňovém zvýhodnění.

Co se týče financování zdravotní péče, je zde snaha vytvořit takový systém, v němž by byla zachována dostupnost a kvalita poskytované péče, zároveň se ovšem nezvyšovaly výdaje na zdravotnictví z veřejných rozpočtů. Je tedy nutné hledat další zdroje financování zdravotnictví. Jednou z cest je zavedení spoluúčasti pacientů na financování poskytované péče, což by současně mohlo vést k řešení dalšího problému v českém zdravotnictví - nadměrné poptávky po zdravotní péči. Na druhou stranu spoluúčast pacientů by měla zůstat pouze spoluúčastí a neměla by znamenat, že by zdravotní péče nebyla dostupná každému.

Nutné bude také dořešit platby za pojištěnce, za které platí pojistné stát. Stát za tyto pojištěnce odvádí ve srovnání s pojistným běžných pojištěnců poměrně malou částku. Přitom právě některé skupiny těchto pojištěnců (děti, důchodci) jsou pro systém nejnákladnější.

Reforma důchodového systému a reforma zdravotnictví v ČR je jedna ze základních podmínek stabilizace veřejných rozpočtů.

Také v oblasti státní sociální podpory se plánují některé změny, díky nimž by se mělo dosáhnout snížení výdajů státního rozpočtu. Největším problémem je asi zneužívání sociálních dávek. Systém je nutno nastavit tak, aby neodrazoval od vlastní výdělečné činnosti a nemotivoval naopak k vytváření závislosti na sociálních dávkách.

Systém státní sociální podpory je postaven na solidaritě a jejím cílem je přispět především rodinám vychovávajícím děti, zejména potřebným rodinám. Slabina současné úpravy je možná v tom, že při zjišťování potřeby se netestuje majetek, ale příjmy. Podpora se tak dostává i k osobám, které ve skutečnosti potřebné nejsou. Na druhou stranu by bylo velmi obtížné, pakliže ne přímo nemožné, provádět u všech žadatelů kontrolu majetku.

V oblasti sociální pomoci došlo k výrazným změnám ve způsobu financování. Změna se týká především oddělení plateb za sociální a za zdravotní služby. Rozlišení péče v lůžkových zařízeních na péči zdravotní a sociální umožňuje požadovat úhradu zdravotní části této péče z veřejného zdravotního pojištění, za sociální část péče je zase možné požadovat úhradu přímo od příjemce péče. S takovou koncepcí počítá i zákon o sociálních službách, který zavedl příspěvek na péči. Příspěvek je určený právě k tomu, aby si osoba, která se neobejde bez pomoci jiného člověka, tuto pomoc mohla financovat přímo sama. Je jistě správné ponechat osobám závislým na péči jiné osoby možnost rozhodovat se samostatně o tom, jakou službu potřebují a od koho ji chtějí přijímat.

Vzhledem k vývoji demografické a společenské situace se ovšem dá předpokládat, že poroste počet starých osamělých osob, které budou odkázány na pomoc poskytovatelů sociální péče. Náklady na příspěvek na péči by tedy mohly v budoucnosti rychlým tempem růst. V takovém případě by možná stálo za uvažování zavedení „pojištění péče“, například jako součást sociálního či zdravotního pojištění. V případě vzniku závislosti na péči by pak pojištěncům mohla být hrazena například pomoc v domácnosti nebo ošetřování jinou osobou. Obdobný systém je zaveden například v Německu.

10. Seznam použité literatury

Tröster Petr a kolektiv - Právo sociálního zabezpečení, 3. aktualizované a doplněné vydání, C. H. Beck, 2005

Vostatek Jaroslav - Sociální a soukromé pojištění, CODEX BOHEMIA, 1996

Peková Jitka - Veřejné finance: úvod do problematiky, ASPI Publishing, 2001

Gregorová Zdeňka - Důchodové systémy, MU Brno, 1998

Rys Vladimír - Česká sociální reforma, sociologická studie, Karolinum, 2003

Kováčová Eva, Jírová Hana - Evropská sociální politika,
<http://www.kap.zcu.cz/opory/vei/Socialni%20politika%20EU.pdf>

Krebs Vojtěch a kol. - Sociální politika, ASPI, 2002

Králová Jarmila, Rážová Eva - Sociální služby a příspěvek na péči 2007, Nakladatelství ANAG 2007

Břeská Naděžda, Vránová Lucie - Dávky sociální péče s komentářem a vybranými vzory tiskopisů žádostí k 1.3.2006, Nakladatelství ANAG, 2006

Kepková Michaela - Státní sociální podpora, Socioklub 1997

Břeská Naděžda, Burdová Eva, Vránová Lucie - Státní sociální podpora s komentářem a příklady k 1.5.2007, Nakladatelství ANAG, 2007

11. Seznam použitých webových stránek

<http://socialnirevue.cz>

www.apfcr.cz

www.cssz.cz

www.czso.cz

www.finance.cz

www.mfcr.cz

www.mpsv.cz

www.mzcr.cz

www.vupsv.cz

www.vzp.cz

www.zivotnipojisteni.net

www.zmenyprobudoucnost.cz

12. Seznam právních předpisů

Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

13. Seznam použitých zkratk

ČNB	-	Česká národní banka
ČR	-	Česká republika
DSS	-	důchodová správcovská společnost
OBZP	-	osoba bez zdanitelných příjmů
OSSZ	-	okresní správa sociálního zabezpečení
OSVČ	-	osoba samostatně výdělečně činná
PAYG	-	průběžný systém financování sociálního zabezpečení (pay-as-you-go)
PF	-	penzijní fond
VZP	-	Všeobecná zdravotní pojišťovna
ZPP	-	zákon o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením

Přílohy

Tab. 1. Výdaje na dávky důchodového pojištění v ČR v roce 2006

Ukazatel	Vyplacené dávky v tis. Kč	Podíl dávek na celku v %	Index 2006/2005 v %
Dávky důchodového pojištění celkem ¹⁾	261 463 875	100,0	107,3
v tom:			
starobní (vč. poměrných)	188 948 637	72,3	107,6
plné invalidní	37 239 155	14,2	106,3
částečné invalidní	11 801 829	4,5	111,6
vdovské	18 923 882	7,2	104,9
vdovecké	1 809 958	0,7	109,6
sirotčí	2 740 414	1,0	102,1

¹⁾ K důchodům je rozepsána záloha ve výši 8 000 000 tis. Kč z prosince roku 2005 k důchodům není rozepsána záloha ve výši 5 562 000 tis. Kč z prosince 2006 na výplaty důchodů v lednu 2007
ve sledovaných údajích vztahujících se k důchodovému pojištění nejsou zahrnuty údaje týkající se ministerstev obrany, vnitra a spravedlnosti

Zdroj: Český statistický úřad

Tab.2. Podíl počtu vyplacených důchodů na celkových důchodech v ČR

Ukazatel	Úhrnem ¹⁾	Celkem	v tom:		Do zahraničí	Ostatní
			muži	ženy		
Počet vyplacených důchodů	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
v tom:						
starobní včetně poměrného	60,3	60,3	62,7	59,1	65,2	4,2
plný invalidní	11,6	11,7	17,5	8,7	8,7	45,5
částečný invalidní	5,9	5,9	9,6	4,0	10,9	1,7
vdovský	17,8	17,9	-	27,0	12,4	0,7
vdovecký	2,7	2,7	8,2	-	0,8	-
sirotčí	1,6	1,5	2,1	1,3	2,0	47,9

¹⁾ úhrnem = včetně důchodů vyplacených do zahraničí a ostatních důchodů
ve sledovaných údajích vztahujících se k důchodovému pojištění nejsou zahrnuty údaje týkající se ministerstev obrany, vnitra a spravedlnosti

Zdroj: Český statistický úřad

Tab. 3. Základní ukazatele vývoje penzijního připojištění v ČR za roky 2000 - 2007

		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	30.6. 2007
Penzijní připojištění ¹⁾	Počet	2 372	2 534	2 621	2 739	2 963	3 279	3 593	3 771
	Přírůstek (%)	117	436	881	556	730	727	645	732
Nová penzijní připojištění	Přírůstek (%)		6,8	3,5	4,5	8,2	10,7	9,6	5,0
	Počet	595	407	347	372	435	544	558	300
Penzijní připojištění, na která přispívá účastníkům zaměstnavatel ²⁾	Přírůstek (%)	396	797	428	060	705	289	629	720
	Počet	416	567	650	727	801	927	1 028	1 088
Státní příspěvky poukázané za příslušný rok	Přírůstek (%)	421	745	209	992	627	930	850	948
	Objem (mld. Kč)		36,3	14,5	12,0	10,1	15,8	10,9	5,8
Příspěvky účastníků ³⁾	Přírůstek (%)	2,470	2,658	2,770	2,930	3,222	3,683	4,162	2,261
	Objem (mld. Kč)		7,6	4,2	5,8	10,0	14,3	13,0	-45,7
Průměrný měsíční státní příspěvek	Přírůstek (%)	9,084	10,040	10,957	11,770	13,146	15,335	17,607	9,522
	Objem (Kč)		10,5	9,1	7,4	11,7	16,7	14,8	-45,9
Průměrný měsíční příspěvek účastníka	Přírůstek (%)	88,98	90,24	89,83	>96,02	97,73	98,65	102,19	104,08
	Objem (Kč)		1,4	-0,5	6,9	1,8	0,9	3,6	1,8
	Přírůstek (%)	326,17	340,27	354,02	383,69	396,84	407,90	430,75	436,39
	Objem (Kč)		4,3	4,0	8,4	3,4	2,8	5,6	1,3

¹⁾ Stav ke konci období; údaj uvádí počet připojištění, která nejsou v evidenci ukončena

²⁾ Stav ke konci období od účinnosti novely č. 170/1999 Sb. (od 3.8.1999)

³⁾ Příspěvky účastníků jsou uvedeny bez příspěvků placených zaměstnavateli za své zaměstnance

⁴⁾ Veškeré údaje jsou z evidence Ministerstva financí a jsou uvedeny za příslušné období (pokud není uvedeno jinak)

Zdroj: www.mfcr.cz

Tab. 4. Průměrný počet osob nemocensky pojištěných v roce 2006

Ukazatel	Česká republika
Celkem	4 497 033
z toho ženy	2 107 619
v tom :	
zaměstnanci v pracovním poměru k ekonomickým subjektům s rozhodujícím podílem státního kapitálu	1 624 408
z toho ženy	880 418
zaměstnanci v pracovním poměru k ekonomickým subjektům s rozhodujícím podílem tuzemského soukromého kapitálu	1 787 255
z toho ženy	759 766
zaměstnanci v pracovním poměru k ekonomickým subjektům s rozhodujícím podílem zahraničního kapitálu	864 272
z toho ženy	396 176
osoby samostatně výdělečně činné	221 098
z toho ženy	71 259

Zdroj: Český statistický úřad

Tab. 5. Podíl skupin zabezpečených osob na vyplacených dávkách nemocenského pojištění v roce 2006

Ukazatel	Česká republika
Dávky celkem vyplacené :	100,0
zaměstnancům u právnických osob	86,4
zaměstnancům u fyzických osob	9,2
členům družstev	1,9
osobám samostatně výdělečně činným	1,7
uchazečům o zaměstnání	0,8
ostatním	0,1
v tom:	
1. Nemocenské	100,0
zaměstnancům u právnických osob	87,0
zaměstnancům u fyzických osob	9,0
členům družstev	2,1
osobám samostatně výdělečně činným	1,8
uchazečům o zaměstnání	-
ostatním	0,1
2. Podpora při ošetřování člena rodiny	100,0
zaměstnancům u právnických osob	89,4
zaměstnancům u fyzických osob	9,2
členům družstev	1,5
osobám samostatně výdělečně činným	-
uchazečům o zaměstnání	-
ostatním	-
3. Peněžitá pomoc v mateřství	100,0
zaměstnancům u právnických osob	82,4
zaměstnancům u fyzických osob	10,1
členům družstev	0,9
osobám samostatně výdělečně činným	1,3
uchazečům o zaměstnání	5,0
ostatním	0,2
4. Vyrovnávací příspěvek	
v těhotenství a mateřství	100,0
zaměstnancům u právnických osob	96,1
zaměstnancům u fyzických osob	2,5
členům družstev	1,3
osobám samostatně výdělečně činným	-
uchazečům o zaměstnání	-
ostatním	0,1

Zdroj: Český statistický úřad

Tab. 6. Počet a finanční objemy dávek státní sociální podpory vyplacených v ČR v roce 2006

Ukazatel	Počet přiznaných dávek	Vyplacené částky v tis.Kč	Průměr ná výše vyplacene dávký v Kč	podíl z dávek celkem (v %)	
				počet přiznan ých dávek	vypla cené část- ky
Dávky celkem	31 759 045	34 042 502	1 077	100,0	100,0
v tom:					
dávky poskytované v závislosti na výši příjmu					
přídavek na dítě	21 198 543	11 033 188	523	66,7	32,4
sociální příplatek	3 585 783	4 418 307	1 235	11,3	13,0
příspěvek na bydlení	2 837 046	2 287 384	813	8,9	6,7
příspěvek na dopravu ²⁾	29	-914	-	0,0	0,0
ostatní dávky					
rodičovský příspěvek	3 697 536	13 525 724	3 673	11,6	39,7
zaopatřovací příspěvek ²⁾	0	-44	-	0,00	0,00
pěstounská péče - příspěvek na :					
potřeby dítěte	91 883	368 666	4 029	0,3	1,1
odměnu pěstouna	71 597	203 036	2 831	0,2	0,6
převzetí dítěte	1192	9 900	8 334	0,004	0,029
motorové vozidlo	56	3 784	68 425	0,000	0,011
porodné	105 844	1 591 203	15 071	0,3	4,7
pohřebné	102 970	512 851	5 000	0,3	1,5
příspěvek na péči o dítě v zařízení pro dětí ³⁾	1 392	24 493	17 635	0,004	0,004
příspěvek na školní pomůcky ⁴⁾	65 174	64 924	1 000	0,205	0,191

¹⁾ včetně zpětně přiznaných dávek, doplatků, přeplatků a vratek, předběžné údaje

²⁾ Dávky byly ukončeny v průběhu roku 2004

³⁾ nová dávka, přiznaná od 1. října 2005

⁴⁾ nová dávka, přiznaná od května 2006

Zdroj: Český statistický úřad

Tab. 7. Celkové výdaje na zdravotnictví 2002 - 2006 (v milionech Kč)

Položky výdajů	2002	2003	2004	2005	2006 ¹⁾
Veřejné výdaje	162 297	175 592	184 825	191 356	199 198
z toho rozpočtové výdaje rezortů a územních orgánů	20 279	23 891	21 495	21 263	19 187
zdravotní pojišťovny	142 018	151 701	163 330	170 093	180 011
Soukromé výdaje	16 626	19 563	21 927	24 228	25 441
Výdaje celkem	178 923	195 155	206 752	215 584	224 639
Podíl z HDP v %	7,26	7,57	7,34	7,20	6,98

1) předběžné údaje

Zdroj: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR

Tab. 8. Celkové výdaje na zdravotnictví podle druhů zdravotní péče a zdrojů financování za rok 2003 (v miliardách Kč)

Druh zdravotní péče	Zdroj financování					Celkem
	1.1.1. Státní vládní instituce	1.1.2. Místní vládní instituce	1.2. Fondy sociálního zabezpečení	2.3. Přímé výdaje domácností		
1 Léčebná péče	1 339	4 814	75 584	2 830		84 567
2 Rehabilitační péče			6 465	451		6 916
3 Dlouhodobá ošetrovatelská péče	1 837	621	4 283			6 741
4 Podpůrné služby zdravotní péče	236	1 766	19 340			21 342
5 Zdravotnické zboží vydávané ambulantním pacientům	5.1 Léčiva a ostatní zdrav. zboží krátkodobé spotřeby 1	2	35 100	10 101		45 204
	5.2 Zdravotnické prostředky a další zdrav. zboží dlouhodobé spotřeby 1	2	2 645	2 673		5 321
6 Prevence	651	103	2 464			3 218
7 Zdravotní správa a zdravotní pojištění	85	3	4 482			4 570
R Činnosti související se zdravotnictvím	R.1 Hrubá tvorba fixního kapitálu 1 957	4 909				6 866
	R.2 Výchova a vzdělávání zdravotnického personálu 180	0				180
	R.3 Výzkum a vývoj ve zdravotnictví 736					736
	R.4 Kontrola nezávadnosti potravin, pitné vody a hygienických podmínek 1 189	1				1 190
	R.6 Správa a poskytování sociálních služeb zdravotně postiženým 50	14				64
0 Neznámá péče	392	275	487			1 155
Celkem	8 654	12 511	150 850	16 053		188 070

Zdroj: Český statistický úřad